



# Observations **guide** för landsbygdens arv i **Europa**

CEMAT



COUNCIL OF EUROPE  
CONSEIL DE L'EUROPE

Vid sin 80:e sammankomst i Budapest (Ungern) den 28 mars 2003 (CEMAT-CHF 80 (2003) 19), antog styorkommittén för Europarådets ministerkonferens med ansvar för samhällsbyggnad och regional planering (CEMAT) "Observationsguide för landsbygdens arv i Europa – CEMAT", som den föreligger i detta dokument, och beslutade att framlägga den för de ansvariga ministrarna vid samhällsbyggnadsdepartementen vid deras möte i Ljubljana den 16–17 september 2003, CEMAT:s 13:e sammankomst.

### **13e CEMAT (2003) 4**

Svensk översättning från franska och engelska: Fil mag Eva Salevid

# Förord

Landsbygdens värld utgör p g a materiella och immateriella aspekter en fyndplats för kultur-, natur och landskapsarv (eng. *heritage*). I sin jakt efter autenticitet söker den moderna människan sina rötter och sig själv i denna värld. Arvet äger även tillväxtkraft. Att bevara detta arv är således ett grundintresse, som ger mening och riktning åt utvecklingen av våra samhällen. Det är vårt ansvar att inse värdet av det förflutna och skydda och främja detta arv, som en väsentlig faktor för ekonomisk, social och kulturell utveckling.

Antagna i Hannover i september 2000 av Europarådets medlemsstater och deras samhällsbyggnadsministrar och godkända i Recommendation (2002) I av ministerkommittén, anger Principes directeurs pour le développement durable du Continent européen / The Guiding Principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent en serie åtgärder i syfte att främja landsbygdsområdenas utveckling som livsmiljöer för ekonomisk aktivitet och fritidssysselsättning samt naturmiljöer.

Denna "Observationsguide för landsbygdens arv i Europa – CEMAT" är ett bidrag till genomförandet av ministerkommitténs rekommendation och medverkar till att återställa balansen mellan stad och land genom att slå ett slag för landsbygdens värld som utvecklingsfaktor. Det är väsentligt att dessa principer får konkret form i en hållbar landsbygdsplanering, som binder samman ekonomisk utveckling med skyddet av de värden som ligger gömda i såväl natur- som kulturlandskap.

Därutöver bidrar guiden även till genomförandet av stadgarna i The Guiding Principles om "ett brett deltagande av allmänheten i samhällsplaneringen" genom att framhålla betydelsen av befolkningens aktiva deltagande i samhällsplaneringsprocessen genom lokala, regionala och transnationella projekt.

Jag hoppas att denna guide vidareutvecklas i nya versioner, som visar på landsbygdens rika arv i Europarådets alla medlemsstater.



**Walter Schwimmer**

Generalsekreterare i Europarådet 1999–2004

Utarbetad och antagen av CEMAT:s styrkommitté i syfte att läggas fram vid den 13:e sammankomsten av Europarådets ministerkonferens med ansvar för samhällsbyggnad och regional planering (Ljubljana, 16–17 september 2003), genomför ”Observationsguide för landsbygdens arv i Europa – CEMAT” de åtgärder som stadgats i Recommendation Rec (2002) I av ministerkommittén för medlemsstaterna rörande The Guiding Principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent / Principes directeurs pour le développement durable du Continent européen.

Guiden bidrar på så sätt till en självständig utveckling av landsbygdsområden, som platser att bo och verka på i form av ekonomisk aktivitet och fritidsaktivitet, i egenskap av fysiska regioner och genom att skapa riktlinjer för förvaltningen av detta landsbygdsarv genom dess koppling till fysisk och regional planering.

Den europeiska kontinenten bär på ett rikt landsbygdsarv format under lång tid genom mänsklig aktivitet och med en enastående variation ifråga om landtyper och topografi, klimat och odlingsväxter. Guiden inbjuder alla som engageras av den egna bygdens framtid att delta i att kartlägga, beskriva och reflektera över hur detta landsbygdsarv bäst kan förvaltas.

Utmaningen ligger i att hitta tillbaka till, ja, ibland upptäcka, landsbygdsarvets värden utan att låsa in det i det förflutna och att uppskatta och värdera olika typer av kulturarv, naturarv och landskapsarv.

Men att bara skydda ett arv som binder samman dåtid med nutid är inte försvarbart, om man inte även kan trygga att det kommer nya generationer till del, vilket är skälet till att nyckelaktörer bör aktiveras för detta. Arvet äger en rik potential och kan alltså bli en värdefull tillgång, än av kommersiella skäl, än för de inblandade i olika projekt, än för en viss region. Så sett ingår arvet i ett perspektiv av hållbar utveckling, antingen som produkt, nyckel eller incitament för utveckling.

Det är med tillfredsställelse vi konstaterar att arbetet nu löper vidare inom CEMAT:s ram, som för samman representanter från Europarådets 47 medlemsstater vilka förenas av samma mål, d v s en hållbar fysisk utveckling av den europeiska kontinenten.



**Margarita Jancic**

*Ordförande i Styrkommittén för Europarådets ministerkonferens med ansvar för samhällsbyggnad och regional planering (CEMAT), 2003*

# Innehåll



- 7 **UTMANINGAR OCH MÅL**
- 8 Definition. Vad är landsbygdsarv?
- 10 Inriktning. Hur ingripa i kulturarvsfrågor?
- 17 Projekt. Vad är meningen med projektet?
- 22 Genomförande. Hur genomför man ett projekt?



- 29 **OBSERVATIONSMETOD**
- 31 Klargöra projektet
- 32 Välja område
- 33 Identifiera landsbygdsarvet
- 34 Klassificera och beskriva landsbygdsarvets komponenter
- 36 Förstå samband och förändring
- 37 Arv och utveckling
- 38 Värdera landsbygdsarvet



- 41 **LANDSBYGDSARVETS KOMPONENTER**
- 42 Läsa landskapet
- 47 Byggnader
- 54 Privatsfär
- 56 Jordbruk och fiske
- 62 Mat
- 67 Hantverk och småindustri
- 70 Socialt liv på landsbygden



- 77 **LANDSBYGDSARVET – EN NYCKEL TILL HÅLLBAR UTVECKLING**
- 78 Insatsmetoder
- 90 Styrmetoder
- 92 Stödmetoder – i synnerhet finansiella

# Vad är landsbygdens arv?

Landskap som har mejslats fram under århundradenas lopp av människor som har haft sin utkomst av landet och, mer allmänt, genom exploateringen av naturresurser.

Byggnader som bidrar till det vi kallar en lantlig arkitektur, oavsett om dessa ligger samlat eller inte (byar, orter, isolerade hus och byggnader).

Lokala produkter, som anpassats till lokala levnadsvillkor och behoven hos dem som framställt dem.

Tekniker, redskap och kunskaper som har möjliggjort kreativitet och fortfarande spelar roll för bevarande, restaurering, förädling och modernisering och som respekterar logiken i design och estetiken i byggnader/miljöer/landskap sett som en helhet. Dessa tekniker kan därmed betraktas som symboler och kulturbärare i vid bemärkelse.

Ändå kan vi inte tala om ett kulturellt arv på landsbygden utan att peka på två omständigheter. De människor som brukar landsbygden, som lever av den och ofta har spelat en avgörande roll för att dess tillgångar kunnat bestå, upplever allt starkare att denna helhet tillhör dem och ger uttryck för detta. Samtidigt uppfattas landsbygden och det arv den representerar och innefattar alltmer som egendom och hemort för alla och det gäller både dem som kommer från städerna och dem som kommer från landsbygden.

**Isac Chiva**

*"En politik för det kulturella landsbygdsarvet"*  
Rapport till det franska kulturdepartementet, 1994.

Väderkvarnar i Consuegra, La Mancha, Spanien









# UTMANINGAR OCH MÅL



# Definition. Vad är landsbygdsarv?

Ända tills nyligen definierades landsbygdens arv i mycket smala termer. Det har ansetts bestå av byggnader i anslutning till jordbruksverksamhet och särskilt ”mindre betydelsefullt landsbygdsarv”, till exempel tvättstugor, kvarnar eller kapell. Numer ger samhällsplanerare ordet ”arv” en vidare definition, och det anses idag omfatta alla materiella och immateriella objekt, som vittnar om den särskilda relation ett mänskligt lokalsamhälle upprättat med ett territorium under historiens gång.

## ➤ MATERIELLT ARV

Detta arv är lättast att känna igen. Det består av olika komponenter:

- landskap, eftersom dessa är resultatet av århundradens mänskliga inverkan på miljön;
- egendom, vilket innefattar byggnader för jordbruksändamål och byggnader med anknytning till hantverk eller industri, säsongsverksamhet, offentliga byggnader vittnande om en viss verksamhet eller bara en viss arkitektur;
- rörlig egendom, vilket innefattar hemmets föremål (möbler i olika regionala stilar), föremål med religiös anknytning (inredningar i kyrkor, kapell) eller för fest (vagnar för karnevalståg, insignier för byar eller skrän);
- varor som uppstått efter anpassning till lokala förhållanden och till odlings-, djuruppfödning-, förädlings- och kulinariska traditioner. Här ingår växtslag (växter, frukter, grönsaker, etc.) och lokala djurraser men även en mer ”förädlad” produktion (vin, ost, charkuterier, etc.).

## Vad betyder ”kulturarvscertifiering”?

”Att kulturarvscertifiera” en egendom eller en kunskap (individuellt eller kollektivt) innebär att ge dessa en ”innebörd”. Dessa föremål eller färdigheter är alltså inte i sig själva att se som arvsobjekt. Till exempel kan en låg mur få kulturarvsvärde enbart tack vare sina estetiska kvaliteter i ett landskap, sin konstruktionsteknik eller sina band till lokal historia.

### Konsekvensen av att ”kulturarvscertifiera” vissa objekt:

- > Det förvandlar ett privat objekt till en form av ”allmän egendom” med ett potentiellt kollektivt värde.
- > Det skapar ett speciellt slag av ofta känslomässiga band mellan ett visst objekt och personer som inte har juridiska band till detta objekt. På så vis förutsätter objektets användning att det råder konsensus mellan flera potentiella användare, d v s den laglige innehavaren och

potentiella ”andra användare”. De senare kan sedan ha olika uppfattningar om den möjliga användningen.

### Den ”participativa” vägen

- > Om vi inte utgår ifrån att ett problem måste lösas på rättslig väg, exempelvis genom expropriering, är den enda väg, som står till buds, förhandling mellan berörda parter.
- > För att undvika ny diskussion och antagonism varje gång en ”kulturarvscertifiering” kan bli aktuell, är det en fördel att så fort man börjar diskutera användningen av ett visst kulturarvsobjekt dra in så många potentiellt intresserade aktörer som möjligt, detta för att få fram så mycket information som möjligt om tänkbara användningsområden.



## ➤ IMMATERIELLT ARV

Detta arv består av en rad immateriella tillgångar, tillgångar som inte kan särskiljas från det materiella arvet:

- tekniker och färdigheter som har gjort att landskap kunnat ta form, hus och möbler byggas eller tillverkas och lokala produkter förädlas;
- dialekter, musik och muntlig litteratur som uppstått ur oskrivna traditioner. De vittnar om en grupps påverkan på sin region och, mer generellt, om vissa sätt att leva tillsammans. Detta arv innefattar berättelser och legender om individer och platser, som har spelat roller i lokalhistorien men även ortnamn (toponymer), som återger specifika bruk eller föreställningar;
- sätt att organisera sitt sociala liv och särskilda former av social organisering, såsom seder och bruk eller festivaler (årstidsbundna, kalenderbundna, etc).

Det är alla dessa kulturarvsobjekt, tillsammans, som skapar ett levande arv. Genom att kartlägga dem och ställa anspråk kan skilda aktörer i landsbyggens värld förse dem med nya innebörder till gagn både för lokalsamhället och arvet.

### Hur skapas ett arv?

- > Vissa samhällen kan uppfatta sig ha fått ett "sämre" arv än andra. Men avsaknaden av monument behöver inte betyda att det saknas kulturarv: alla orter har arkiv, en muntlig tradition, umgängesseder och personer som sitter inne med särskilda kunskaper, etc.
- > Alla, från de rikaste till de fattigaste, har en kreativ kapacitet, som kan utnyttjas.

Dansande barn, Malta



# Inriktning. Hur ingripa i kulturarvsfrågor?

Att bli aktiv när det gäller arv (eng *heritage*) innebär först och främst att urskilja arvets sociala, kulturella och ekonomiska värden. För att lyckas måste man för det första lära känna sitt arv – och få det erkänt – som ett arvsobjekt. För det andra måste man skydda arvet och kanske också tilldela det ett nytt användningsområde inom ramen för ett projekt. Slutligen betyder det att föra arvet vidare i nästa generation.

## ➤ TÄNKA KRING ARVET PÅ ETT NYTT SÄTT

- Attityderna i frågor kring arv är nu på väg att förändras. Företeelser som tidigare värderades enbart såsom medel, börjar nu uppskattas i egenskap av historiska vittnesbörd. Därmed får de ett potentiellt kulturellt, socialt eller ekonomiskt värde bortom de funktioner och omständigheter som en gång skapade dem.
- Det är omöjligt och knappast önskvärt att bevara allt, eftersom ett sådant bevarande blir dyrt. Det kan då vara klokt att istället ta vara på arvets potential genom att låta det ingå i ett utvecklingsprojekt.

## ➤ HÖJA SITT ARVS ATTRAKTIONSVÄRDE

- Att höja betyder här att lägga till ett värde, ”valorisera”. Detta värde beror på hur man uppfattar arvet: många arvsobjekt har länge setts strikt funktionellt och frågan hur det ska bevaras efter att bruket upphört har därför aldrig uppstått. Fascinationen inför vetenskapliga, konstnärliga eller teknologiska ”framsteg” har lett till att gamla föremål ersatts av nya, som uppfattats som mer ändamålsenliga eller mer i linje med en ny tids smak.
- ”Valoriseringen” kan anses direkt när det framför allt fokuserar på föremålet självt, och indirekt när det framför allt fokuserar på föremålets omgivning. I båda fallen sker en förstärkning av värdet. Hus som liknar varandra kan ha olika värde (ekonomiskt, socialt, kulturellt, i termer av livskvalitet, etc) beroende på om de ligger i ett område med hög status eller i närheten av en offentlig soptipp.



Park i Slovenien



## Varför ska man höja värdet på arvet?

### > På grund av turism-möjligheter

Landsbygdsarvet bidrar tveklöst till ett områdes potential för turism och till den ekonomiska vinst man då kan förväntas göra. Att utvärdera potentialen för besökare – och möjligheten att eventuellt förbättra denna potential – är grundläggande i förhöjningen av projektets värde/”valoriseringsprojektet”.

### > Av sociala och kulturella skäl

Arvet åstadkommer mer än estetisk njutning och livskvalitet: det knyter en befolkningsgrupp närmare till sin historia, sina rötter (nedärvda eller föredragna) och är regionalt meningsskapande. Därmed är det en grund för lokal identitet och känslan av tillhörighet, liksom en drivkraft för medborgarskap och solidaritet.

### > Av ekonomiska skäl

Fördelarna med direkt värdehöjning/”valorisering” inses lätt: inkomster av entréer, bondgårdar som byggts om till semesterhus, försäljning av bröd bakade i traditionella ugnar, etc. Men även de indirekta effekterna är lätt insedda i form av nya besöksmönster, nya butiker, etc. Detsamma gäller i termer av nya jobb (guider, fastighetsskötare, led-sagare) eller indirekt i termer av livskvalitet (nyinflyttning, nya näringar).

### > Av pedagogiska skäl

Ingenting kan ersätta dialog, demonstration och aktiviteter *in situ*, på plats, när det gäller att lära ut historia, ny teknik, estetik, geografi, etc.

## ► LÄRA KÄNNA SITT ARV

- Historien bakom det mest remarkabla kulturarvet brukar ofta vara ganska väl känd. Andra kulturarvsobjekt tycks däremot vid första anblicken ofta inte ha något värde alls. Inte desto mindre fungerar även de som vittnesbörd och kan ibland vara den enda indikatorn, det enda spår eller den enda rest vi har av ett vidare system, som ännu väntar på att rekonstrueras. Till exempel kan ett hörnträd upplysa om hur man förr avgränsat marken, en jordhög kanske peka på ett medeltida *castrum* och vilt växande vinstockar, eller ortnamn, säga oss mycket om tidigare sätt att bruka jorden.
- Forskning i läns- eller kommunarkiv, dokumentationscentra (museer, bibliotek, etc) och intervjuer med äldre personer skänker arvsobjekten en ”röst” och gör det möjligt att förstå arvets ursprung och syfte.
- Frågor kan också uppstå om hur pass sällsynta föremålen är. Tvättstugor återfinns kanske över ett lands hela territorium, men det är bara vissa stilar som är typiska inom en viss region, eller också kan de uppträda isolerat bland mer dominerande eller iögonfallande stilar. Det gör dem bara mer intressanta.



## ➤ SPRIDA KUNSKAP OM ARVET

- Att sprida kunskap innebär att skapa uppmärksamhet kring ett visst arvsobjekts värde. Genom att förklara ursprung, historia, funktion och sammanhang, kan sådana objekt få status av arv, och det kan då även väckas ett intresse för att de skall bevaras.
- Att skapa kunskap om ett arv innebär i första hand att ge detta objekt en innebörd. Också de mest anspråkslösa föremål kan ha en historia att berätta om olika livsstilar, rumslig organisation eller sociala förhållanden. I den egenskapen, och oavsett objektets estetiska eller dramatiska karaktär, förtjänar det intresse. Detta förklarar den rådande entusiasmen för industriturism, minnesplatser, kommunala ugnar och andra föremål eller platser, som aldrig varit monument och aldrig varit tänkta att exponeras.
- Valet mellan estetiskt och historiskt värde kan ibland vara svårt att göra. Skall man till exempel se till att alla fönsterluckor på en husfasad har samma färg och skapa ett harmoniskt helhetsintryck, trots att färgskillnaderna vittnar om att olika individuella ägare här lever under samma tak?

### Tolkning är att ge föremålet en "röst"

- > Den tekniska termen tolkning, syftar till att förklara arvet, få det att "tala". Tolkningen ägnar lika mycket uppmärksamhet åt kunskapsförmedlingen som åt arvet. Metoderna är många och innefattar allt från demonstrationer, visningar, layout (vid skyltning, trafik), ljussättning, etc.
- > Levande berättelse är användbart i samband med besök och i utställningstexter, i form av kataloger, plakat, vykort, foton eller multimedia: videokassetter, CD-ROM, en hemsida på internet, etc.

### Tillgängliggörande

- > En ständig källa till uppmärksamhet från myndigheternas eller vetenskapssamhällets sida är att arvet ibland kan upplevas ha "kapats" av ett fåtal specialister (eller privatägare). Men som beståndsdel i mänsklighetens gemensamma arv, bör det vara tillgängligt för alla. Till exempel är det museernas plikt att återställa de skatter de vakar över i form av utställningar för allmänheten.
- > Även om tillgängligheten av olika skäl måste begränsas, bör detta tydligt förklaras: för att förstå hur arvet ska bevaras, krävs det kunskap.



## Hur kan man ingripa för landsbygdens arv?

- > Att bevara (eng. *conservation*) innebär att förebygga att arv förfaller, främst genom preventiva insatser i närmiljön. Detta kräver ibland att ett föremål avlägsnas från sin miljö, om denna utgör ett hot (så t ex föremål funna vid arkeologiska utgrävningar, somliga utrotningshotade djur eller växter, etc.).
- > Att restaurera (eng. *restoration*) innebär att ett föremål återgår till ursprungsskicket.
- > Att återställa (eng. *returning*) innebär att ett föremål återställs till ursprungsskicket, antingen partiellt (som när man ställer i ordning en maskin, där några delar saknas) eller mera genomgripande. I det sistnämnda fallet görs detta numer även virtuellt.
- > Att skydda (eng. *safeguarding*) innebär att vidta åtgärder av typen uppstöttande av byggnader som annars riskerar att kollapsa, vanligen provisoriskt och skyndsamt för att undvika ytterligare skada. Dessa ingrepp sker ofta på laglig väg men det är fråga om dellösningar. Skyddet löser inte förvaltningsfrågorna.



Lagning av halmtak, Asturien, Spanien

## ➤ RESTAURERA SITT ARV

- Att restaurera innebär att reparera ett föremål men så att det återställs till ursprunglig form. Ursprungsformen är det övergripande målet, där det inte bör finnas plats för personlig tolkning eller smak. Ingrepp som tillkommit senare utan att man haft detta för ögonen, bör göras om.
- Det finns idag olika "trender" ifråga om restaurering, och att utvärdera dessa trender kan vara en god idé. Många husfasader var ursprungligen rappade, men lämnar idag stenen synlig av estetiska skäl; det är då inte fråga om en genuin restaurering.
- Restaurering innebär också en återgång till en teknisk funktionalitet: en kvarn bör kunna mala, en ugn baka bröd. I de fall då vissa delar av kulturarvet av nödvändighet måste ersättas av andra, är det bara traditionella material, tekniker och tillvägagångssätt, som är legitima.

## Två gyllene regler för att slippa misstag

- > Gör inte för mycket. Våra förfäder kopierade modeller i grannskapet och anpassade dem. Det kan bli fel att vilja uppnå originalitet till varje pris, om resultatet ändå bara blir "halvantikt".
- > Gör ingenting som inte kan ändras igen. Allt kulturarvsarbete inklusive det som görs för att bevara och skydda arvet bör lämna dörren öppen för en återgång till ursprungligt skick.

## ➤ ÅTERBRUK AV ENS ARV

- Att återbruka (eng *re-assigning*) innebär att skapa ett nytt användningsområde. Många arvsobjekt, från en befäst borg till en kniv att skära hö med, brukas idag inte på samma sätt. Att finna nya användningsområden blir då ofta det bästa sättet att bevara detta arv, självklart beroende på typen av arv.
- Mindre arvsobjekt kan bevaras i museer eller andra samlingar som vittnesbörd från en svunnen tid, eller också kan de helt enkelt uppskattas på grund av sina estetiska värden (filosoferna talar om ”*artialisation*”, ”*making things art*”) och på så vis sluta sin karriär i egenskap av dekorativa föremål.
- Vissa arvsobjekt är dock svåra att förflytta (byggnader, landskap) och kostnaderna för ett bevarande kan då utgöra ett hot mot deras chanser att få bestå.
- Till de lösningar som står till buds hör: omvandling av arvet till besöksmål, t ex författarhem, smedjor; omvandling av före detta bondgårdar till nya hem; omvandling av byggnader till nya hem (sommartugor), omvandling av bostäder för att täcka sociala hjälpbehov (eng. *social housing*), utställningsområden, kommunhus, samlingslokaler eller nya industriområden.

## ➤ RENOVERA OCH ANPASSA SITT ARV

- De här två sätten att modifiera ett kulturarv bidrar sällan till att höja värdet på arvet och kan därför inte rekommenderas. Men de bör nämnas, eftersom de ofta återkommer i restaurerings- eller återanvändningssammanhang.
- Att renovera (eng. *renovating*) betyder att få en byggnad eller ett objekt, som betraktas som nedgången, att se ut som nytt. För detta kan krävas en fullständig rivning eller en ombyggnad av ett objekt, utan tanke på

restaurering. Den här lösningen är nästan alltid den minst kostnadskrävande och resulterar i att traditionella bondgårdar görs om till standardvillor eller bara lämnas åt sitt öde, kanske till förmån för en ny byggnad och då ofta i ett samhälles ytterdelar.

- Att anpassa (eng. *rehabilitating*) innebär att lägga in moderna bekvämligheter, hälso- och säkerhetsstandarder i hus som anses ha blivit omsprungna av tiden. Men tyvärr medför ofta en alltför strikt tillämpning av regelverk och hänsyn till regler, som kommit till i perspektivet av nybyggnation i tätorter, att integriteten i traditionella byggnader hotas. Exempel: höjda golvnivåer, oproportionerliga öppningar i gamla murar, etc.

### Anpassa eller renovera?

- > Att anpassa en byggnad för nya behov är en legitim åtgärd, som framför allt berör husinteriörer. Men att följa moderna normer för komfort leder gärna till att man avvisar somliga yttre tvång (elektriska ledningar, etc) och att man avstår från restaurering till förmån för renovering. Till exempel kan betong komma att användas i fönsterramar snarare än lokala material, vilka uppfattas som för kostsamma.
- > Av samma finansiella skäl kan en fasadrenovering leda till oåterkallelig skada när det gäller den traditionella karaktären i ett gammalt hus.
- > Det finns dock vissa lösningar. Till exempel kan en kommun ta på sig åtminstone delar av den extrakostnad, som uppstår för den som vill göra en ”mjukrestaurering” för att kunna respektera gamla material och tekniker.



## ➤ FÖRA SITT ARV VIDARE

- Arv definieras ofta som en rad tillgångar man fått i arv av sina föräldrar. Det handlar om att tänka efter vad vi lämnar efter oss åt våra barn. Att ge nytt liv åt arvet innebär då att se till att detta överlämnas i ett gott skick.
- Men att föra arvet vidare innebär också att man vill att andra ska kunna ta del av en kultur som har sin grund i någonting gemensamt, en identitet, en känsla av tillhörighet. Därför kan arvet leda till att de som inte känner sin släkt blir uteslutna. Man bör då minnas att arv är en gemensam egendom och ett gemensamt ansvar. Inte endast personer födda i landet berörs av ett lands arv, utan det gör alla som inom ramen för en eller annan kapacitet, delar vissa gemensamma värden.
- Därför bör arvet bidra till att bygga en identitet, som både respekterar olikheter och knyter samman alla brukare inom ett område.



### Hur skapa ett rikare arv?

- > Man skulle kunna säga att en "omdömesgill förvaltning av familjetillgångar" är ett sätt som bidrar till detta mål. Men i uttrycket ligger även att arvet kan förbättras.
  - > Att förbättra arvet genom värdehöjning/"valorisering" bidrar till den processen: byggnader återställs, föremål bevaras, traditioner återuppstår, etc.
  - > Det finns monument och konstföremål, som har skapats i tanke att en dag bli kultur- arvsobjekt, men merparten av alla de gamla föremål som nu bevaras har inte från början haft detta ändamål. Det vi ska-
- par idag utgör morgondagens potentiella arv, men vad av allt det som framställs idag kommer i verkligheten en dag att uppnå denna status? Vilka av dagens byggnader inom jordbruket kan hoppas på att i morgon slå ut en traditionell bondgård?
- > Oavsett vilka strängt funktionella och ekonomiska aspekter man lägger på saken, kan det bara vara ett konstant upprätthållande av kvalitet som, oavsett vilken typ av konstruktion vi talar om, kan bidra till detta mål.

### ► FÖRMEDLA BRUK, FÄRDIGHETER, KUNSKAPER

- Arvsobjekt kan inte hållas isär från de metoder eller färdigheter (eng. "know-how", fra. "savoir-faire"), som förknippas med dem, som har skapat dem och skänkt dem innebörd. Att föra arvet vidare innebär att man fokuserar på dessa aspekter lika mycket som på föremålen själva. Man kan rentav undra vad som är viktigast: att bevara en ålder vars ursprung, konstruktion, eller användning är okänd, eller att bevara de färdigheter och kunskaper, som låter oss utföra en exakt och användbar kopia? Målet är att båda bör bevaras.
- Att förstå färdigheter och tekniker bör utvidgas till att gälla hela kunskapsområden: att veta hur man reser en mur av torra stenar innebär även att veta hur man hittar de rätta stenarna, att känna till platsens karaktär och de sätt som använts för att gräva fram stenen, etc.
- Insamling, specificering och kunskapspridning är en förutsättning för att framgångsrikt kunna förmedla färdigheter. Men ingenting ersätter i praktiken ett träningsssammanhang, eller en "workshop" (verkstad), som demonstrerar hur det går till. Det är enda sättet att försäkra sig om en trogen restaurering eller, där så är nödvändigt, en exakt kopia, som inte förvanskar den ursprungliga designen.



Torkning av torsk, Lofoten, Norge



# Projekt. Vad är meningen med projektet?

Innan man överhuvudtaget ger sig in i ett kulturarvsprojekt, är det viktigt att bestämma vad man vill uppnå, varför och i vems intresse. När man skissar på ett projekt, måste man även ta hänsyn såväl till politiska förutsättningar, som allmänheten, för vars skull man vill göra en insats. Väsentligt är att dessa projekt mobiliserar så många partners som möjligt och att lokalinvånarna blir delaktiga genom en participativ metod.

## ➤ DRA UPP RIKTLINJER

- Allt kulturarv kännetecknas av ett visst förhållande mellan tid och rum. När det gäller tiden är arvet den länk, som vid en given tidpunkt binder samman det förflutna, som det är en produkt av, med det kommande, som det står i förbindelse med och som man planerar. När det gäller rummet, binder arvet samman en viss region eller ett territorium. Detta område har i sin tur en rad komponenter gemensamma.
- För att höja landsbygdsarvets värde krävs alltså en analys i två steg: (1) analys av de komponenter, där tid och rum möter varandra, (2) analys av "god användning" av arvet i ett fysiskt och regionalt utvecklingsperspektiv.
- Det är här tankar kring ett specifikt projekt tar sin början. Det rekommenderas att man utformar detta så, att man därmed kan höja värdet på, "valorisera", ett lokalt präglad arv.
- Hållbar utveckling regionalt är resultatet av en väl avvägd balans mellan den innebörd lokalbefolkning och lokala aktörer ger sitt arv (i vidaste mening), och de förväntningar samhället kan ställa på detta arv (d v s, utomregionala aktörer). Den participativa (även kallad "deltagardemokratiska" vägen) bör sammanfoga båda leden. Hur ett arvsobjekt kan utnyttjas i framtiden (ett väsentligt steg) bör alltså arbetas fram utifrån detta framåtblickande perspektiv, eftersom detta bättre belyser valet

mellan skilda användningsområden, som ju kan vara av både social, kulturell och ekonomisk art.

- Samtidigt måste varje förslag räkna med att det finns givna begränsningar. Utöver dem som sammanhänger med arvets karaktär, bör den fortsatta vägen stakas ut så att man bestämmer vilka olika steg, som är nödvändiga för att ett värdehöjningsprojekt, "valoriseringsprojekt" ska kunna realiseras. Finansierings- och handlingsplaner, (separat beskrivna) är faktorer, som påverkar projektets riktning och innehåll.
- Den participativa metoden innebär att varje fysisk eller moralisk person, som är potentiellt berörd av ett visst arvsobjekts "goda användning" även deltar i denna värdehöjande "valoriseringsprocess".

## ➤ VILKA ÄR AKTÖRER I EN PARTICIPATIV METOD?

- Att genomföra en värdehöjande policy kring (kultur)arv – "valorisering" – brukar vanligen falla på initiativtagarna och dessa delas då in i någon av fyra grupper beroende på sina relationer till arvet ifråga: ett intresse, ja, passion för arvets natur eller funktion; en närhetsrelation; en specifik (fack)kunskap hörande till området; en roll som beslutsfattare beträffande användning eller metoder för bevarande eller utveckling. Det kan handla om ett privat eller offentligt initiativ av individer, organisationer, professionella utövare, politiskt förtroendevalda, etc. Det sätt varpå dessa grupper är representerade kommer att avgöra hur man går tillväga för att skaffa resurser.
- Den första uppgiften för dessa "uppstartare" bör vara att ringa in alla intresserade parter. När dessa möts skapas ett forum för dialog och samarbete. Beroende på omständigheter kommer en eller annan typ av aktörer att spela en huvudroll.

- Erfarenheten visar att en femte grupp gärna bör delta, nämligen professionella kommunikatörer med träning för rollen, kunskap om "heritage" och vana vid dialog med allmänheten.
- Ett viktigt skede i processen handlar om att utse dem som kommer att leda projektet. Så fort ett projekt nått en viss omfattning bör självklart en styrgrupp finnas på plats. Inom styrgruppen har den person som står för kontakten med media en väsentlig roll att spela.

## ➤ VILKA DELTAR I EN PARTICIPATIV METOD?

- Den första fasen handlar om medvetandegörning och att skapa erkännande för arvet. Här är nyckelordet "kartläggning". Denna fas bör inte genomföras enbart av specialister utan under medverkan av boende och föreningar.
- Nästa fas är presentationen av arvet. Det brukar ske genom besök och visning på plats. Det är en fördel om detta utförs genom animeringar och dy av hur man kan lyfta fram arvet både tematiskt och symboliskt.
- Därefter kommer turen till diskussion och diagnos. Själva valet av debattforum är viktigt, eftersom det ofta avgör vilken typ av frågor, som kommer att tas upp. Det kan röra sig om öppen offentlig debatt eller muntliga/skriftliga enkäter.
- De följande faserna handlar om genomförandet av projektet inom ramen för en utvecklingsprocess. Deltagarna kommer då både att vara med om att utveckla beslutsprocesser och formera aktiva partnerskap. Dessa båda steg överlappar ofta varandra beroende på de olika parter, som deltar i besluten, även om det av finansieringsskäl i allmänhet ingår någon politiker eller tjänsteman. Men de olika faserna i den participativa processen bör ändå analyseras.

Källvatten





## ➤ PROJEKTET BÖR SES SOM EN DEL I EN STÖRRE UTVECKLING

- Landsbygdsarvet hänger samman med de många olika insatser, som görs inom en region/ ett territorium. Det ingår alltså som en del bland övriga naturrelaterade, ekonomiska, sociala, mänskliga, etc, aktiviteter, som det är analysens uppgift att frilägga. Varje insats bör planeras inom ramen för en mer övergripande policy och allmänna riktlinjer ("guide-lines") för detta område.
- Man kan gå tillväga på olika sätt. Arbete för arvet kan även innebära att man måste göra avsteg från en viss policy (som vid en uppdykande arkeologisk utgrävning i samband med ett motorvägsbygge). Men det kan också betyda framgångsrika insatser för dess genomförande.

Hus i Finistère, Frankrike



### Restaurera gamla byggnader: ett sätt att undvika flykt från landsbygden

Många kommuner konfronteras med fenomenet att människor flyttar ut från äldre byggnader i centrala tätortsdelar. Inför problemen med gemensamt ägande eller att kostnaderna för en restaurering blir för höga, finns tendensen att människor på jakt efter hus hellre bygger nytt i utkanten av byn och då bidrar till "urban sprawl". Eller också att de som inte har råd att bo kvar hyr bostad i en annan kommun, vilket

accelererar flykten från landsbygden.

En del kommuner har skaffat sig inflytande över tomtavtal och har, efter att ha inventerat vilka byggnader, som står tomma, själva restaurerat dem på ett sätt som beaktar husens kulturarvsvärde. Husen har sedan bjudits ut som hyresobjekt, på kort sikt (kommunala ferieboendestäder) eller på årsbas (kommunala hyresrätter).

### Fördelarna är många:

- > man tryggar ett fortsatt inslag av traditionell bebyggelse i centrum av små samhällen;
- > kommunen kan övervaka restaureringarnas kvalitet och kontrollera att regler efterlevs;
- > man motverkar utflyttning och får ibland t o m en ny inflyttning till samhället genom att kunna erbjuda bostadsuthyrning.



## ➤ PROJEKTET VÄNDER SIG TILL VISSA MÅLGRUPPER

### Hur ska vi diskutera ”heritage”?

Man kan diskutera det i dess egen rätt men också i termer av miljö, ekonomi och/eller turismutveckling eller regional planering.

### Vilken publik avser man i första hand?

Det är klokt att låta varje landsbygdsarbetsprojekt ha sin egen målgrupp. ”Alla” eller ”den breda allmänheten” är ingen bra definition på en grupp. Och man måste bestämma målgrupper, något som inte hindrar att man också kan diskutera, hur olika gruppers förväntningar kan komplettera och/eller på annat sätt överlappa varandra.

#### Tre frågor att ställa

- > Varför aktivera sig på kulturarvsområdet? Är det för att säkra en viss hotad resurs eller tillgång eller för att stödja en långsiktig politik?
- > Vill vi enbart se till att arvet får fortleva eller vill vi även kunna dra till oss turister och företag, förbättra människors livsmiljö och motverka landsbygdens avfolkning. Kan dessa ting förenas – och i så fall hur?
- > I vad mån stödjer den föreslagna aktiviteten – eller stödjer inte – den långsiktiga policyn?

## ➤ PROJEKTET MÅSTE MOBILISERA ALLA AKTÖRER

- Varje enskild person och varje bruk har en inverkan eller kan inverka på arvet på något sätt, vare sig det nu handlar om att skapa, bevara, förvalta eller ”valorisera” arvet. I den mening är ett projekt allas ansvar, och inte enbart ett fåtal experters.
- Engagemang och samarbete från alla inblandade parter (boende, företröendevalda, myndigheter, etc) är en nödvändighet för den som planerar ett långsiktigt arbete. Och mer än blott och bart medvetandegörning är just själva mobiliseringen av olika aktörer runt ett gemensamt projekt den springande punkten för om projektet ska bli framgångsrikt.

## ➤ PROJEKTET BESTÄMS TILLSAMMANS MED DE BOENDE

- Myndigheter kan inte göra allt, dels för att de har begränsade resurser, dels för att de endast har liten möjlighet att gripa in i den privata sektorn. Därför beror ”valoriseringen” av en regions gemensamma arv faktiskt i hög grad på invånarna själva.
- Här gäller det att övertyga allmänheten om att det ligger ett värde i ett gemensamt och fritt accepterat projekt och som har sin grund i medborgarskap och personliga initiativ.
- Därför gäller det att vara uppmärksam på det som engagerar invånarna. Det blir då också lättare att lansera nya kulturarvsprojekt, som är mindre präglade av konsensus och som det kan bli nödvändigt att prioritera.



## ➤ EN POLITIK FÖR LANDSBYGDSARVET HANDLAR OM ALLA DELAR AV ARVET

- Arvet definieras av alla ingående komponenter.
- Prestigefyllda monument och platser kräver en ”valorisering” motsvarande deras status.
- Mer anspråkslösa exempel på ett regionalt arv måste även de regelbundet uppmärksammas.
- Att införa skilda värdenivåer för dessa arvsobjekt kan endast vara försvarbart om det underlättar en anpassning i varje enskilt fall, i en strävan efter komplementaritet.

Hantverk i koppar och 1800-talsmattor, Syunik Marz, Armenien



Gårdsbyggnader

## ➤ DAGENS KREATIVITET BLIR MORGONDAGENS ARV

- Det arv vi uppskattar idag är bara resultatet av gårdagens kreativa aktivitet, och om det finns skäl att vilja bevara den, bör detta inte dölja att det kan finnas behov att även reflektera över kvaliteten, både idag och i framtiden.
- En spridning av insatserna – inklusive ekonomiska – står inte nödvändigtvis i motsats till kulturarvet. Tolkar vi insatserna riktigt, kan de till och med ömsesidigt bidra till en rikare helhetseffekt.
- Ett shoppingcentrum, en jordbrukslokal, en fabrik, bostäder som byggs i en strävan efter kvalitet, skapar tillsammans en regions övergripande ”image” – och morgondagens arv.

# Genomförande. Hur genomför man ett projekt?

Att genomföra ett projekt för landsbygdens arv kan delas upp i ett antal olika faser. Att skapa en PR-grupp för kulturarvsobjektet kan vara en väg mot större erkännande, tydliggörande av ens avsikter och chanser att knyta till sig berörda parter redan från början. Utformningen av en förstudie och dy inbegriper att man utser entreprenör, partners och lämnar anbud. Formaliseringen av projektet leder till ansökan om stöd, och att projektet sedan "ägs" av bygdens/regionens andra brukare.

## ► BLÅSA LIV I PROJEKTET

### Skapa en "valoriseringsgrupp"

Denna första grupp kan bestå av fysiska eller moraliska personer som arbetar med regionfrågor. Närheten brukar ofta bidra till att samla människor runt vissa projekt. För att skapa största möjliga uppslutning, bör man se till att dessa personers intresseområden inte är strikt avgränsade, och det bör även gå att välkomna utomstående. Denna första grupp har att skapa erkännande utanför en trängre krets, så att regionala partners kan få en bild av hur man vill agera. På det här stadiet handlar det mindre om att bestämma vad som skall göras än att skapa uppmärksamhet. Gruppen kan även ha rollen av en "stöd-" eller "skyddskommitté". En sådan grupp kan skapas av föreningar som inte själva är direkt inblandade i kulturarvsfrågor och även av privatpersoner, vars idéer sedan följs upp genom föreningsaktivitet.

### Medlemskap i "valoriseringsgruppen"

Den här gruppen bör söka största möjliga stöd från såväl regionala aktörer som allmänhet. Man kan organisera offentliga möten, presentera sin sak i lokalpressen, och söka kontakter inom föreningslivet. Det är mindre viktigt att ha politiker bakom sig i detta inledande skede, eftersom det är bättre om behovet av värdehöjning, "valorisering" förankras även utanför politiken. Att få med sig åtminstone en sakspecialist, kan leda till större erkännande av projektet.

Ett sätt att undvika fallgropar redan från början är att betona de enskilda personernas roller och gruppens önskade konsultativa status och innovativa karaktär, trots att allt detta kommer att förändras under projektets gång.

### Låt "valoriseringsprojektet" bli en del av en gemensam utveckling

För att bidra till att värdehöjningsskapande åtgärder, "valorisering" ses som ett gemensamt utvecklingsintresse, behöver man få med sig så många parter som möjligt inom det aktuella området:

- lokalbefolkningen (som kan engagera politiker);
- föreningslivet (vars nätverk på regional nivå är en "kunskaps-pool");
- fackfolk (t ex lantbrukarnas fackförbund om arvsobjektet rör yrken inom jordbruket, etc.). Genom det professionella deltagandet, kan projektet lättare anta olika sociala och ekonomiska utmaningar;
- skilda experter (från akademiker och "lärdar" till specialister inom turism. Om även vetenskaplig kompetens ingår i projektet, får det större institutionell legitimitet).



## Hur kan man utveckla projektet?

”Valoriseringsgruppen” bör vara öppen för synpunkter, isynnerhet från partners med erfarenhet av liknande projekt. Det kan vara en god idé att bryta upp traditionell mötesformalitet och hålla extramöten på plats, då detta ger en direktpåminnelse om omgivning och miljö. I denna fas är personliga omdömen dessutom att föredra, framför expertord.

## Strukturer är nödvändiga

Efter att ha blivit överens om vissa inledande aktiviteter för värdehöjning av arvet, försöker kanske initiativtagarna att hitta en form för gruppen, så att den kan fungera som samtalspart i förhållande till institutioner och lokala myndigheter.

Det finns tre möjliga scenarier: (1) gruppen kan ”hysa in sig” i en befintlig organisation, (2) en *ad hoc*-organisation skapas, (3) eller, om det är en enskild individ som driver projektet, kan denna person hålla fast vid sin autonomi.

Föreningsstatusen får inte bli en ”brevhuvudfråga”; det bör vara fråga om ett genuint engagemang från deltagarnas sida.



## Några konkreta förslag

- > Till exempel kan man visa en film eller liknande, eller låta någon person från ett nu avslutat projekt bjudas in att berätta om detta; eller ännu bättre: man kan organisera ett mindre studiebesök tillsammans med några av deltagarna.
- > Sådana aktiviteter kommer att tillföra diskussionen andra personers konkreta erfarenheter. Därmed illustrerar de även initiativtagarnas styrka och engagemang.

## Att inventera potentialen för kultur och turism

Det är också viktigt att ”ta ett steg åt sidan” och undersöka projektets potential för turism, natur och kultur eller möjlighet att tillgodose sociala behov.

Denna första inventering bör koncentrera sig på projektets potential, utan att söka utforma det i detalj. Till exempel bör ett projekt som syftar till att höja attraktiviteten i en viss natur- eller kulturarvsresurs demonstrera hur detta kan användas i utvecklingen av turism eller kulturaktiviteter eller hur det kan spela en nyckelroll i samband med regional planering. En sådan första demonstration kan sedan leda vidare till en formell utvärdering.



## ➤ GÖRA EN FÖRSTUDIE

När väl skissen är klar och några allmänna riktlinjer för hur ”valorisering- en” av ett projekt för landsbygdsens arv kan göras, inträder en mer formell fas. Man kan i detta skede eventuellt vilja söka vetenskapligt samarbete och/eller samfinansiering i partnerskap. Det är nu som projektets omfattning och genomförbarhet prövas.

### Hitta en beställare

Om projektet inte ingår inom ramen för en viss organisation (ett mellan-kommunalt eller mellanregionalt samarbete, t ex), faller denna uppgift på styrgruppen. Beställaren/beställarna kommer med finansiella anvisningar i samband med ansökningsförfarandet.

En beställare kan vara en privatperson (t ex en herrgårdsinnehavare), en förening (med tillräckliga ekonomiska resurser för att kunna genomföra projektet) eller en lokal eller regional myndighet (kommun, kommun-grupp).

Valet av beställare görs utifrån flera kriterier: tekniska (förmåga att mobilisera expertis), ekonomiska (t ex kan en led, använd för religiösa ändamål och som löper genom en del av regionen ligga bortom en enskild kommuns förmåga), och politiska. I sistnämnda fall är det klokt att ta hänsyn till politiska förhållanden och strategier även lokalt (t ex att ett mellanliggande val inte ställer hinder i vägen för projektets genomförande).

### Utse styrgrupp

Initiativtagarna till projektet bör föreslå att de som följer upp projektet bildar en styrgrupp. En sådan grupp får flera funktioner:

- godkänna eller välja beställare (styrkommittén väljer det bästa alternativet); utse en projektledare, som har ledarrollen; styrgruppen kan utse initiativtagaren som legitim huvudansvarig eller också söka en ny förmåga som bättre motsvarar projektets utvecklingsbehov. Man bör dock se till att projektet inte hamnar för långt från sin upphovsman; denna person bör inneha ett hedersuppdrag, så att sambandet mellan projektets upprinnelse och dess framtid, hela tiden är levande;
- länka samman alla som berörs av projektet, vilket är av stor betydelse för slutresultatet. Styrgruppen är det forum där olika samarbetsparter kan ge uttryck för sin mening och kan förklara hur projektet ingår i deras verksamhet;
- välja leverantörer av tjänster. Projektledaren använder styrgruppen som jury för att utse arkitekt, konsultbyrå och/eller andra experter;
- godkänna förslag, vare sig dessa kommer från projektledaren eller experter och kontaktade konsultfirmor; av dessa skäl bör styrgruppen träffas regelbundet under hela genomförandeperioden och mötesprotokoll utdelas till medlemmarna, detta skapar struktur och underlättar beslutfattandet under projektets gång;
- godkänna det slutliga projektet. Det slutliga projektet kan ses som ett medel att förverkliga olika aktiviteter; det är resultatet av riktlinjer och sammanfattningar som förberetts på bas av samtliga aktörers (experter, arkitekter, initiativtagares, projektledarens, politikerns, etc.) förslag, liksom av styrgruppens diskussioner.



## Dra in experter

Det är viktigt att göra klart varför man behöver anlita en expert. Det är även väsentligt att avgränsa de frågor som bör ställas till honom eller henne. När man arbetar med konsultfirmor rörande att höja landsbygdens arv eller turismutveckling, är det även av stor vikt att diskutera dessa personers insatser i termer av mål som skall uppnås. Många konsulter tar gärna på sig ett projekt från början till slut. Det gör det dock också betydligt svårare att få projektet "ägt" av dess lokala partner.

## Sätta upp mål för tid och kvalitet

De första mötena i styrgruppen bör anslås till att diskutera *deadline* för kommande aktiviteter, liksom kvaliteten på det förväntade resultatet. Ett väl fungerande arbetsschema gör att skilda parter kan bevaka framsteg och underlättar samtidigt dialog mellan parterna. Kvalitetskriterier kan uppnås genom tekniska krav i samband med anbudsförfarande i de fall experter är involverade, eller också kan en särskild arbetsgrupp göra detta.

## Experter

Experter har specialistens synpunkter på vissa delar av projektet. Det finns ett par huvudkategorier: natur- eller kulturarvsexperter och experter på kommunikation och marknadsföring. T ex kan en historiker eller en etnolog hjälpa till att definiera ett projekts vetenskapliga innehåll, medan en turismexpert eller en kulturkommunikatör kan ge goda råd om hur man för ut innehållet till en större publik.

Exempel på sådana experter:

- > Specialister på skilda områden av landsbygdsarvet: geografer, historiker, etnologer, arkeologer (nås via universitet).
- > Kommunikationsexperter: arkitekter, scenartister, museifolk, publicister.



## ➤ PROJEKTET TAR FORM

I det här skedet kan projektägaren ta kontakt med en teknisk rådgivare, som kan anlitas för en viss period, eller någon form av konsultfirma. Båda alternativen har sina fördelar: en teknisk rådgivare kan till exempel snabbt skapa hög profil åt projektet med adress till regionala aktörer och så göra reklam, medan en konsultfirma kan tillföra nyttiga externa kontakter genom så kallad "benchmarking", som till exempel att utvärdera målgrupper.

### Ansökningar om finansiellt stöd

Projektägaren måste, tillsammans med olika experter, hålla ihop projektets såväl turistiska som kulturella aspekter på ett både anslående och genomtänkt sätt och även ansvara för projektets finansiella delar.

De finansiella arrangemangen görs upp för en temporär period, till exempel en treårsperiod. Den här mappen måste uppdateras, efterhand som nya parter kanske tillkommer. En viss del bör vara självfinansierad och knuten till projektets kärnverksamhet.

Man ska inte bortse från möjligheterna till sponsring och olika företag kan kontaktas, etc. Varje ansökan om stöd bör göras utifrån en viss synvinkel motsvarande den stödgivande partens intressen.

### Formella aspekter

Dessa kan vara:

- > former för en beställd studie;
- > metoder för hur olika personer och organisationer ska kontaktas;
- > tidsscheman;
- > *deadlines* för halvtidsutvärderingar;
- > definitioner av det natur- eller kulturarvsobjekt man avser att arbeta med;
- > utvärdering av arbetets olika faser.

### Få med lokalbefolkningen och regionala/nationella planerare

Att offentliggöra ett projekt är aldrig lätt. När är sådan publicering lämplig och vilken information bör tas med? Återigen bör projektets omfattning få bestämma hur kommunikationen ska se ut i det enskilda fallet. Lokal- och regional press har en nyckelroll. Möten med allmänheten är en annan metod. Till exempel, om det gäller att återställa ett visst byggt kulturarv, så bör information om detta gå ut i god tid innan man ansökt om bygglov och självklart innan arbetet påbörjats. På motsvarande vis är det en god idé att ha ett offentligt möte, innan man dragit upp riktlinjerna för en viss vandringsled syftande till att upptäcka ett visst landskap. Man samlar då in åsikter från olika potentiella användare av denna sträcka; även så kallade traditionella användare bör få tillfälle att uttrycka sig.



### Några tips inför ansökningar om finansiellt stöd

- > När man ansöker om stöd, måste man vara noga med att inte sätta sig själv i stället för någon av de experter som ingår i projektet. Istället måste man använda sig av deras erfarenhet. Till exempel behövs ofta teknisk hjälp vid ansökningar om EU-bidrag, eftersom dessa ofta bygger på en ingående kännedom om hur sådana ansökningar brukar se ut. EU-handläggare kan även ge upplysningar om möjligheter till samordnade ansökningar, vilka krav som ställs och hur olika insatser (investeringar, ärendegång) är relaterade till varandra.
- > Innan man sänder in en ansökan om stöd till en partner, är det bra att känna till hur stora stöden brukar bli, så att ens begäran står i rimlig proportion till vad som går att få. I praktiken sållas ansökningar snabbt bort, om de inte har något sammanhang med en viss samarbetsparts kapacitet. Information kan man få genom att fråga någon tjänsteman vid den aktuella institutionen/kontoret eller begära att få se tidigare ansökningar. Eller genom att förhandla med dem ifall de ingår i styrgruppen.

### Några tips för att öka allmänhetens kännedom

- > Beroende på karaktären kan man ta kontakt med till exempel lärare (ofta finns det starka band mellan skolornas elever och personal och den breda allmänheten);
- > Arrangera ett besök på plats (tillsammans med lokalpolitiker och arkitekt).
- > Inte glömma bort möten med allmänheten
- > Ordna ett "kommentarblock", särskilt om det är troligt att projektet kommer att inverka på människor, som redan använder eller utnyttjar ett visst område (t ex ett våtmarkslandskap).
- > En lämplig tidpunkt för att börja kommunicera utåt är ofta när styrgruppen, efter en förberedelseperiod, kommit igång med sitt arbete. Projektets kostnader är en annan aspekt som bör ingå i varje informationskampanj. Ibland skapar ekonomisk öppenhet en viss ängslan för allmänhetens reaktion, men det förklarar trots allt ändå besluten och bidrar till framgången.









# OBSERVATIONSMETOD

**Metodiken** (d v s ett antal metoder och verktyg för att gå tillväga enhetligt och effektivt), som föreslås i denna guide vill informera om hur man kan observera landsbygdsarvet mer eller mindre ingående, beroende på avsikter och utgångspunkter, genom att följa denna gång:



*Kastanjer från skogen Le Ranc des Avelacs, Lozère, Frankrike*

## Metod

### > Tydliggöra projektet

För att tydliggöra projektet behövs förmedlare och att man har befolkningen med sig, eftersom det då blir lättare att smidigt foga in sina aktiviteter.

### > Välja område

Om projektet ska kunna genomföras effektivt och med sammanhang bör man först utse ett område, d v s avgränsa undersökningen till en viss, meningsbärande plats eller yta.

### > Kartlägga landsbygdsarvet

Genom lämpliga metoder, geografiska (utforskning av platsen) och historiska (genomgång av dokument), kan man kartlägga landsbygdsarvets skilda komponenter i området. För att lyckas behöver man observera och diskutera olika delar av landsbygdens natur- och kulturarv, d v s inventera skilda komponenter.

### > Klassificera och beskriva arvsobjekten

Inventeringen låter er klassificera arvets komponenter och beskriva dem med hjälp av en eller flera metoder. På så vis

kommer dolda, försummade eller bortglömda aspekter av landsbygdsarvet att bli synliga.

### > Förstå samband och förändring

Det är viktigt att förstå hur saker och ting hänger ihop. Omständigheter och samband förändras givetvis. Men man kan förstå förändringarna bättre om man kan sätta in olika komponenter i ett historiskt sammanhang.

### > Förstå arvet ur den lokala utvecklingens perspektiv

Det handlar om att inse värdehöjningens, ”valoriseringens”, betydelse för en regions ekonomiska utveckling.

### > Värdera landsbygdsarvet

Bortsett från att arvsobjekt kan vara olika väl bevarade, måste man även sätta in dem i deras sammanhang, dvs aktuella miljömässiga och regionala ambitioner.



# Klargöra projektet



Torgmarknad

**Lokalbefolkningen är hjärtat i ett kulturellt landsbygdsarv. Dessa människor känner igen arvet och erkänner dess roll för den egna identiteten. Den gör det ärvda aktuellt i vardagen och kan ge det en roll för lokal utveckling.**

## ➤ STARTA ETT "VALORISERINGSPROJEKT"

För att starta upp ett "valoriseringsprojekt" som kan utveckla landsbygdens kulturella värden, behöver man få kontakt med bestämda personer som kan hjälpa till att mobilisera skilda grupper.

Ledare för ungdomsorganisationer, pensionärsföreningar och seniora grupper, byalag, kultur- och samhällsföreningar; lokala förtroendevalda och ledamöter i kommunala nämnder; allmänheten i berörda kommuner och områden; lärare, personer i vuxenutbildning, jordbrukskonsulenter; bönder; turismansvariga och människor som skaffar sig sitt levebröd av turism.

## ➤ BESTÄMMA VILKA METODER SOM ÄR BÄST

**Vilka sätt är lämpligast för att mobilisera dem?**

Det kan vara möten, utställningar, AV-media, artiklar i kommunens tidning eller facktidskrifter, utbildningsarrangemang, rund- eller upplevelseturer.

**Vad kan ni föreslå för aktiviteter?**

Vad kan ni föreslå de här personerna för att komma vidare med ert projekt?

Utforskning och upptäckt; utforskning och inventering; en studie; skydd och underhåll; försköning; ett planerings- eller utvecklingsprojekt, ny användning av gamla objekt.

# Välja område

Det är inom en viss bygd eller ett visst territorium, som natur- och kulturarvet får mening och värde. Arvet kan i sin tur uttrycka och förstärka detta territoriums identitet.

Ni bör välja ett område med stark identitet och som motsvarar den målgrupp, den kommunikationsstrategi och de mål ni har satt upp.

Ni bör välja ett område som:

- **kan betraktas ur ett helhetsperspektiv**

Ni kan välja ett område som uppmuntrar till social, kulturell eller ekonomisk aktivitet, t ex en kommun (kommundel) – kanske det mest praktiska undersökningsområdet genom att det utgör en beprövad mänsklig gemenskap.

- **formar sig till en biologisk och geografisk enhet**

Ni kan välja ett område med viss biologisk, geografisk, klimatmässig eller geologisk enhetlighet, till exempel en dal, en plåtå, en bygd.

- **innefattar flera lokalsamhällen**

Ni kan välja ett område som består av flera lokalsamhällen med liknande arkitektonisk, ekonomisk eller kulturell karaktär eller som ingår i samma projekt (skötselområden, regionala naturparker, län, valkretsar, regionala samverkansorgan...).

Landskap med skogsdungar, Berry, Frankrike





# Kartlägga landsbygdsarvet

**Användandet av varierade och progressiva verktyg för att bestämma arvsobjekten bör ackompanjeras av en öppen debatt med representanter för alla inblandade parter. Ur detta går det ofta att följa identitetsmässiga band eller linjer, som pekar mot arvets kulturvärde.**

Beroende på målgrupper, är det en god idé att bestämma landsbygdsarvet med hjälp av observation och analys, varvid man går från sinnesintryck till analys, från funna objekt till en eventuell inventering av dem.

## Landsbygdsarvet kan bestämmas:

- **På plats**

Verktygen är: intuitiv metod utifrån sinnesintryck, metodiska iakttagelser (landskapstolkning, analys av byggnadselement, uppföljning av ett tema, etc.); en bestämning av relevanta objekt genom att ta sig runt på platsen; kartläsning i skala 1/25,000; avbildningar, fotografier, teckningar; klassificeringar och systematiska redogörelser; jämförande kartstudium, jämförelser mellan gamla och nya jord- eller fastighetsregister.

- **Genom dokumentation**

Teknikerna är: inventering (konsultation av existerande databaser, institutioner, bibliografier); undersökning av gamla och nya fotografier, samlingar (kommunala eller på sockennivå, offentliga eller privata); samtal och muntliga enkäter (insamling av boendes och lantbrukares hågkomster).

- **Genom enkel listning av vad man har funnit**

Innan man sätter igång någon form av klassificering överhuvudtaget, är det bästa att starta en fas av enkel listning av objekten.

Föreslå att ni utgår från till exempel landskap, byggnader, regionala produkter, hantverkskicklighet, sociala seder (liv och arbete), symboliska föreställningar, etc.

Det bör ingå en fas där parterna får bekanta sig med det lokala arvet. På så vis berikas värderingen även av att människor med skilda identiteter får möta varandras synsätt. Detta kan ske:

- **genom att kontrastera berättelser**

Kontrasterande berättelser: det värde man ger olika objekt vart och ett för sig, som del av ett gemensamt arv, ur ett emotionellt eller estetiskt perspektiv, för identitetsskapande ändamål, etc.

- **genom att kontrastera åsikter**

Kontrasterande hållningar: ägare, kommunalråd, jordbrukare, boende, besökare, ekologer...

- **genom att ringa in skilda tolkningar av arvsbegreppet**

Definitioner av begreppet kulturarv, historiskt arv, natur- och kultur- arv, gemensam egendom.



# Klassificera och beskriva arvsobjekt

**Klassificering av arvet kan endast bli meningsfullt om det skapar bättre förståelse för arvets komponenter – från det mest synliga till det mest bortglömda och ur vardagslivet försvunna, som hamnat i skymundan i vårt minne eller övergivits, därför att det kommit ur bruk.**

Man kan klassificera de olika delarna av arvet i kategorier för att få en så uttömmande beskrivning som möjligt och för att kunna uppfatta landsbygdsarvet i alla dess dimensioner, även kulturellt.

## Tematisk klassificering

- **Kring vatten:** tvättstugor, fontäner, vattenhål, dammar, kanaler, slussar, etc;
- **Kring religion:** kapell, bönerum, kors, etc;
- **Kring arbete:** hantverk, jord- och skogsbruk, traditionell småindustri, etc;
- **Kring vägar:** stigar, vägar, järnvägar, etc;
- **Kring överfarter:** vadställen, broar, akvedukter, etc.

## Klassificering efter plats

Som har ett samband med platser: historiska minnesplatser, bostadsområden eller arbetsplatser, offentliga platser eller för socialt liv, privata och för tjänstefolk långt ut på landsbygden, etc.

## Klassificering efter funktion

Som har samband med funktioner och användningsområden: boende, jordbruk, vallning, skogsbruk, etc, sociala eller symboliska funktioner (trosformer, sägner och legender).

## Stegvis klassificering

Från helheten (landskap, byar, etc) till isolerade delar.

## Kategorisering efter komponent

Arv kan vara materiellt (byggnader), immateriellt (tekniskt kunnande, framställning i text och bild) eller förädlingsbart (djurraser och grönsaksorter, regionala produkter).

## Från det mest synliga till det mest undangömda

Från det mest synliga till det mest gömda, från det skyddade till det hotade, från det extraordinära till det vardagliga: "uppenbart" arv kan härledas (turistbroschyrer, pressartiklar, tidskrifter, reserutter, etc), brukar vara listat (eller kan listas) och är ibland monumentalt; "vardagligt" arv har en mängd olika användningsområden och människor är inte alltid medvetna om dess kulturarvsvärde: det är därför angeläget att erkänna det. Det gäller merparten av det byggnadsarv, som ännu bebos, jordbrukslandskap, men även t ex en allé, en bevattningsanläggning, en mattradition, etc.

## Från aktivt till utslocknat

Från landsbygdsarv som brukas idag till det övergivna eller föråldrade: i den senare kategorin brukas inte längre arvet utan det hotas nu av långsamt förfall eller försvinnande (genom förstörelse, försummelse, etc.); denna kan omfatta allt från övergivna terrasser för olivodling eller en hölada i ruiner till en hantverkstradition, som inte förts vidare i nästa led, etc.



*Körsbärsträd i Jerte-dalen, Estremadura, Spanien*

# Förstå samband och förändring

**Ett kulturarvsobjekt kan aldrig förstås isolerat. Det måste rekonstrueras som en del av en större helhet, som fått näring av skilda seder och bruk i jordbrukssamhället och en viss föreställningsvärld, vilket tillåter oss att foga samman det med arvsobjekt av andra slag. Muntliga och historiska efterforskningar är väsentliga för att nå detta syfte.**

För att få en djupare förståelse för sambanden mellan vissa arvsobjekt och deras roll inom ett större sammanhang eller inom en grupp, bör ni inrikta er på geografiska samband (berg, kuster...) inom en viss mänsklig kultur, eller en större helhet, som till exempel ett landskap eller en arkitektonisk skapelse (funktionella eller estetiska samband).

Genom att insamla människors hågkomster och använda kronologiska observationsmetoder, kan historieforskningen hjälpa oss att spåra förändringar i användningssätt, tekniker och "know-how", "savoir-faire", etc.

*Gammalt hus, Dalsfjord, Norge*



## Historisk utveckling

Beakta den historiska utvecklingen, som den ser ut i dokument, arkiv och bibliotek; daterat material; analys av de sammanhang där några komponenter av arvet har sin upprinnelse.

## Landskapsutveckling

Beakta förändringar i landskapet och inom byggnadsvård och jordbrukets näringar: jämför kartor, fastighetsregister, bild- och fotoframställningar.

## Nya seder och bruk

Beakta förändringar i användningen av byggnader och jordområden, som avstyckats i ljuset av ekonomiska, tekniska, sociala och kulturella skeenden: vittnesmål som samlas in.



# Arv och utveckling

**Att förstå arvet ur ett regionalt utvecklingsperspektiv. Ett kulturellt landsbygdsarv har blivit en modern tillgång. Långt ifrån att vara en nostalgitripp fungerar det idag som en språngbräda för utvecklingsprojekt och kan mobilisera regionala företagsnätverk.**

Det rekommenderas att:

## Uppmuntra dialog

Ni kan uppmuntra dialoger rörande regionalplanering, nya användningsområden inom jordbruket, hållbar utveckling, etc.

## Bestämna "valoriseringsaktiviteter"

Ni kan värdera hur landsbygdsarvet integreras inom olika utvecklingsprojekt och finna nya möjligheter till värdehöjning, "valorisering":

- sätta in traditionell yrkeskunskap i ett ekonomiskt och kulturellt sammanhang (utställningar, demonstrationer, kunskapscentra, traditionella samlingslokaler, "events", etc.);
- skapa nya användningsområden för traditionella byggnader (t ex kulturlokaler);
- bestämma kulturaktiviteter och kulturmanifestationer;
- utveckla turism (bekvämligheter för turister, rundturer, vandringsleder, välkomsterbjudanden);
- marknadsföra lokala kvalitetsprodukter (marknader, gårdsförsäljning, etc.);



- se hur jordbrukslandskapen brukas (kulturarvsförvaltning som en integrerad del i jordbruks- och miljöförvaltningen, "hållbara utvecklingsplaner", "regional planering av markanvändning", etc.).

## Uppfinna mellankommunala samarbetsprojekt

Ni kan beakta olika former av mellankommunala samarbetsprojekt (regionala naturparker, nationalparker, skötselområden, etc).

*Frukt och grönsaker till försäljning*



# Värdera landsbygdsarvet

Det är utifrån ett medborgarperspektiv som ett kulturellt landsbygdsarv låter sig värderas. Eftersom arvet är så mycket mer än blott en expertangelägenhet, bör alla aktörer engageras i syfte att nå ett kollektivt erkännande av dess allmänintresse, genom att större vikt läggs på bevarandenaspekter och önskan att höja arvets värde.

## Att värdera förändringar

Varje arvsaspekt kan utvärderas: dess utveckling, befintliga status, indikatorer för förändring.

- Dess utveckling: stabilitet, försummelse, ”naturligt” förfall, återanvändning, värdehöjning eller ”valorisering”;
- Aktuell status: mycket förfallet, möjligt att återställa, väl bibehållet;
- Tecken på förändring: nya användningsområden (uppstyckning av tomt, byggnader, etc.), förfulning, risk för förstörelse i samband med byggnation.

## Värdering av positiva och negativa aspekter

Man kan göra en analys, av typ miljökonsekvensanalys:

- Genom att bestämma både positiva och negativa miljöaspekter baserat på: sinnesintryck (lukt, buller); visuell effekt (elektriska kablar, vattentorn, vägar, silos, industribyggnader, material, arkitektur, etc.); ekologi (närhet till soptippar, staplar, deponier, etc).
- Genom att identifiera övergivna områden (bristande underhåll, hotande förfall, särskilt rörande byggt kulturarv på landsbygden).

## Erfarenhetsutbyte och diskussion

Man kan debattera landsbygdsarvets värden:

- Genom att diskutera kulturarvets värde för dess egen skull, för andra, för samhället: känslomässigt, estetiskt, för identitet och identiteter (uttryckt i termer av erkännande, sociala band, medborgarskap, etc).
- Genom att diskutera vissa komponenters dominans (i termer av nuvarande ekonomiska, sociala eller symboliska funktioner), och omvänt: det ”utslockade” och kanske totalt (eller tillfälligt?) övergivna arvet.
- Genom att diskutera värdet på det redan gjorda och hur det integreras: förbättring av befintlig service, nya användningsområden, bekvämligheter för underlättande av turism eller kulturnärings, etc.
- Genom att diskutera turismutvecklingsprojekt och deras relevans i termer av lokal identitet.
- Diskussion rörande bakåtsträvande och mer ytligt pittoreska uppfattningar om landsbygdsarvet, risk för gettomentalitet, jakten på ”frizoner”, eller omvänt: moderniteten och hur den påverkar lokal utveckling samt behovet att öppna upp för kulturell mångfald, etc.





*Målad dörr, Aude, Frankrike*







# LANDSBYGDSARVETS KOMPONENTER

# Läsa ett landskap

Att sätta ihop en lista över de objekt som hör landsbygdsarvet till inom ens egen bygd eller region, startar med att vi avläser det landskap vi har framför oss. Man kan på så vis lära sig att känna igen de olika komponenterna och lokalisera och tidsbestämma dem, så att man sedan kan undersöka dem närmare med hjälp av sidorna i detta kapitel. Poängen är just att binda samman och reflektera över de olika elementen och att se hur de alltid har strukturerats till en sammanhängande helhet, och gör så än idag. Man kan t ex fråga sig om det finns plats för både växter och djur på samma yta och hur de båda slagen i så fall fördelar sig? Ett sådant tillvägagångssätt bör underlätta diagnosen och göra det lättare att bestämma både vad som kan göras för att skydda arvet och för att förhöja, ”valorisera” det.

*Bondgård i regionen Siena, Toscana, Italien*

- **Fysisk planering**

Det handlar om sådant som ger form åt ett landskap och avgränsar det till vissa större områden: odlingsområde, ängsmark, skog, vatten och bebyggelse (från lokalsamhället till utspridd bebyggelse).

- **Jordbrukslandskap**

Det handlar om hur jordbruksaktiviteter formar landskapet: öppna fält, skog, våtmarker, terrasser, vinfält, berglandskap, etc.

- **Riktmärken**

Dessa vittnar om människors påverkan: skyltar/riktmärken, kanaler, religiösa byggnadsverk, minnesplatser och anordningar till skydd mot naturliga faror.

- **Kommunikationsleder**

Det handlar om allt som skapar förbindelse inom ett visst samhälle och mellan olika samhällen inom det undersökta landskapet: vägar och stigar, navigationsleder, järnvägar.





## ➤ FYSISK PLANERING

Detta är det breda perspektivet på landskapet. Olika aktiviteter sprider ut sig över landskapet på basen av miljömässiga (topografi, klimat, jordmån...) och kulturella förhållanden: identiska villkor ger inte alltid upphov till identiska lösningar. Somliga landskap, äldre eller nyare, ger ett intryck av homogenitet. Andra är stadda i rörelse, och ett och samma område kan bära tydliga spår såväl av traditionella aktiviteter, som av nya installationer på landsbygden.

### Bedömningskriterier

#### • Odlat land

Hur är det sammansatt (öppna fält, häckar, terrasser...)? Hur är det avstyckat (i form av strängar, kilformat i "tårtbitar", etc.)? Är fälten omgärdade, och i så fall hur? Hur når man avstyckningarna?

#### • Djuruppfödningsområden

Vilka ytor används för djuruppfödning (ängsmark, upptrampade stigar...)? Ligger de åtskilt? Varierar de med årstiden? Hur avgränsas olika områden? Finns former av permanent bebyggelse (fäbodrar, herdebostäder...)?

#### • Skogsområden

Var och hur delar man in skogen i landskapet? Vilka typer av skogar ser man (större och mindre skogar, skogsdungar...); vilka arter dominerar? Hur går skogskötseln till (djup skog, slyskog med inslag av timmerskog, etc.) och hur förvaltas skogen (privat skog, statlig skog)? Har de boende i området speciella rättigheter (till exempel rätten att samla in virke, etc.)?

#### • Våtmarkerna

Var hittar man vatten (floder, sjöar, dammar...)? Har våtmarkerna fått sin prägel genom mänsklig påverkan? Hur och varför?

#### • Bebyggda områden

Vilken form har bebyggelsen antagit (bysamhällen, ansamling av gårdar, utspridd bebyggelse, etc.), var och varför? Vilka slutsatser kan man dra efter jämförelse med tidigare bebyggelseformer och hur låg bebyggelsen då placerad (se gamla jordregister)?

## Utvärdering



### > POSITIVA TECKEN

Studera landskapets inre sammanhang, förhållandet mellan skilda delar, bestående drag och tillfälliga: försök att utvärdera i vad mån detta landskap fortfarande utgör en fungerande bas för framtida förändringar.

### > NEGATIVA TECKEN

Det saknas kontroll över området (slumpartad utveckling, kaotisk stadsplanering, skogsplantering i form av "frimärken", områden i träda...), ringa attraktivitet (bristande harmoni mellan byggnader, störande avstjälpling, etc). Försök att förutse en långsiktig utveckling på basen av de trender, som kan urskiljas.



## ➤ JORDBRUKSLANDSKAP

### Bedömningskriterier

#### • Öppna fält

Är de karakteristiska för regionens landskap? Vilka slags grödor är de avsedda för? Hur markeras gränser mellan fält eller landrensor? Finns det småvägar som har försvunnit, som har återställts, som har byggts till? Varför?

#### • Träd i form av alléer

Vilken karaktär har de? (bildar kontrast, storlek, "nätstruktur", proportioner mellan åker och äng, etc.)? Tillkomstsätt (stubbade/hamlade träd, buskar...)? Hur har markanvändningen påverkat landskapets trädgångar, etc.

#### • Våtmarker

Finns det flera olika våtmarkstyper (torr mossmark, våt träskmark, ängsmark för säsonsbruk, etc.)? Används marken idag? I form av kommunala insatser?

#### • Terrasser

Varför byggdes de? När? För vilka växtslag? Vilken karaktär har de (upphöjd konstruktion, sluttande sängar, bevattnade och/eller torrlagda...)?

#### • Vinfält

Vilken omfattning har de idag? Sedan när? Vilken typ av vegetation finns i närheten (rosenbuskar, pilar...)? Vad används dessa till?

#### • Berglandskap

Hur har olika byggnader uppförts till skydd mot naturliga faror? Vad karaktäriserar bergsfloran och -faunan, den naturliga såväl som den odlade? Vilka problem finns det?



Odlingsfält, Malta

### Utvärdering



#### > POSITIVA TECKEN

De aspekter som ger en viss form åt det agrara landskapet och som bidrar till dess mångfald (biologisk, kulturell och landskapsmässig mångfald), inklusive de människor som bevarar det (jordbrukare).

#### > NEGATIVA TECKEN

Gamla sedvänjor som har blivit omoderna, nya bruk som gör intrång i landsbygden. Studera orsakerna till att jordbrukslandskap har övergivits och möjligheterna att finna nya användningsområden för dem, liksom i vad mån bönder och nya brukare bidrar till underhållet av dessa områden.



## ► KOMMUNIKATIONSLEDER

### Bedömningskriterier

#### • Vägar och mindre leder

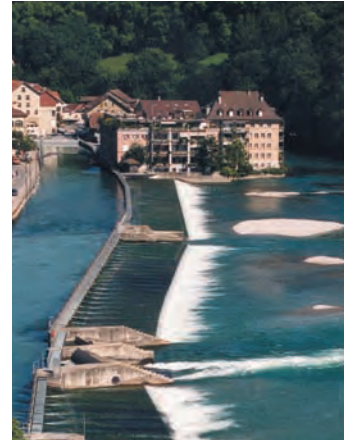
Hur organiseras det lokala vägnätet och på vilken administrativ bas (landsvägar eller länsvägar? Tillfartsleder? Tillträde till marker...)? Är detta nät av vägar/leder lika tätt som förr? Varför? Finns speciella kännetecken (insjunkna körbanor, klippvägar, vandringsleder för djur...)? Vad kantas de med (vallar, träd, staket...)? Finns några anmärkningsvärda sträckor (romerska vägar, stenlagd väg...)? Vilken historia har de? Hur ser situationen ut idag? Finns vägar som är föremål för skyddsåtgärder och i så fall hur?

#### • Navigationsleder

Går det att förflytta sig med hjälp av en viss flod, å eller annat vattendrag? (Har det byggts förstärkningar, har det gjorts försköningar?) Brukas lederna och i så fall till vad? När byggdes kanalen och varför? Har det därefter tillkommit slussar, hamnar, broar...? Används leden än idag, av vem och varför? Finns det dragvägar och hur ser dessa ut?

#### • Järnvägar

Finns det konstverk och /eller byggnader längs med spåren (tunnlar, broar, viadukter, stationer, banvaktshus...)? Sedan när? Vem byggde dem? Står äldre spår fortfarande kvar? En äldre maskinpark? Vad har man gjort av dem? Varför har de tagits ur bruk?



Sluss

## Utvärdering



### > POSITIVA TECKEN

Regelbunden omvårdnad, en önskan att låta denna typ av kulturarv ingå i landskapet. Gamla spår kan nu nyttjas för nya syften, tack vare turism och fritidsaktiviteter.

### > NEGATIVA TECKEN

Standardiserad eller mindre väl integrerad järnvägsmiljö, banaliserad skyltning. Skilj mellan vägar som inte leder någonstans, vägar som leder tillbaka till utgångspunkten och kommunikationssträckor. Undersök varför dessa har tagits ur bruk och om man skulle kunna ge dem nya användningsområden.

## ➤ NÄRALIGGANDE KONSTRUKTIONER

### Bedömningskriterier

- **Skyltar, landmärken o dy**

Vilka riktmärken finns det (milstenar, gränsmärken, klocktorn, silos...)? Hur markerade man förr i tiden gränser mellan bondgårdar, jordstycken mellan vägar och stigar, ägo gränser...? Vilka träd är karakteristiska på kyrkogårdar, kring större bostadshus och utmed vägar?

- **Vattentäkter o dy**

Varifrån hämtas ortens vatten (vid uppfödning, bevattning)? Finns byggnadskonstruktioner som är förbundna med vatten (akvedukter, vattentorn, rännor, slussportar...)? Vilka källor, fontäner, vattenådror, pumpar, finns ännu i området? Hur sköter man dessa?

- **Religiösa byggnadsmärken**

Finns det religiösa monument av mindre betydelse? Var? Var ligger kyrkogården? Ser man isolerade gravar? Varför? Varför uppfördes krucifix eller kors längs vägarna (uttryck för tacksamhet, för att ge tur...)?



Kyrka i Yekhegnadzor-regionen, Armenien

- **Minnesmärken**

Vilka typer av minnesmärken finns det (statyer, plattor, monument över döda, minnesplattor eller graffiti...)? Vilka viktigare händelser har satt präglet på lokalsamhällets historia?

- **Naturliga faror**

Hur organiserades samhället emot yttre fara: gick man vakt, fanns särskilda byggnader (vindar, lador) för detta, etc. Vilken utrustning var – eller är – särskilt förknippad med skydd mot faror?

## Utvärdering



### > POSITIVA TECKEN

Vissa minnesmärken kan ha en uttalat regional innebörd. Emellertid är det inte så att deras gamla eller nuvarande användning alltid har blivit väl förstådd, särskilt inte av besökare. Ändå kan de ha ett värde som demonstrationsobjekt eller för att illustrera händelser eller samband.

### > NEGATIVA TECKEN

Brist på underhåll, standardiserade lösningar, som bortser från lokala särdrag och banaliserar landskapet. Kan konstruktioner, som allmänt upplevs "sticka i ögonen", på något sätt förskönas/förbättras?

# Byggnader

En byggnad kan beskrivas som en varaktig struktur, sammansatt av väggar och tak. I landsbygdsvärlden hör alla byggnader, från herrgårdar, hus, bondgårdar, lador, stall, fabriker, kultplatser, etc, till denna kategori. Deras form får sin förklaring av deras ändamål, liksom av tekniskt kunnande vid byggandet, regionala material och restriktioner, som har att göra med läge, traditioner, regionala arkitekturstilar och lokala seder och bruk. Därtill är nya konstruktionstekniker ständigt under utveckling, vilka i sin tur kan bli värdefulla historiska referenser. I landsbygdens värld är det emellertid inte enbart byggnader som hör till arvet. Hit hör är även brunnar, tvättstugor, matmarknader, arkitektoniska värden (stilverden), ruiner, murrester, etc, alltså allt som på ett eller annat sätt är med om att strukturera den fysiska miljön.



- **Offentliga byggnader**

Det handlar om byggnader som har spelat eller spelar en roll i ortens offentliga liv: religiösa byggnader, minnesplatser, offentliga byggnader (kommunhus och skolor), byggnader för kommersiellt bruk (matmarknader), lokala konstruktioner (brunnar och tvättstugor), fritidsanläggningar.

- **Gårdar och bostäder**

Häri inkluderas byns hus och gårdar (som boendeplatser och grundläggande kännetecken för jordbruket) och viss slags arkitektur, som är karakteristisk för dessa byggnader.

- **Byggnader för hantverk och industri**

Det handlar om alla sådana konstruktioner och byggnader som inhys, eller har inhyst,

hantverk eller industriella aktiviteter: fabriker, anläggningar, verkstäder, källare och kvarnar, etc.

- **Gårdsbyggnader/ekonomi-byggnader**

Det handlar om alla de byggnader som har använts eller används för jordbruk med undantag av bostäder, d v s: lador, byggnader för djurhållning, duvslag, tillfälliga lokaler, etc.

- **Historiska byggnader**

Dessa bär vittnesbörd om det förflutna, men kan ibland ännu vara i aktivt bruk: herresäten, kloster, arkeologiska utgrävningsplatser, ruiner och andra lämningar, murar, befästa verk samt torn.

## ➤ HISTORISKA BYGGNADER

### Bedömningskriterier

- **Herresäten**

Är det ett slott, en herrgård, ett försvarsverk, huvudboning för en familj, etc? Vilken roll har/hade det i lokalsamhället? För omgivande bostäder och byggnader? Vilken social och politisk betydelse vid olika tidpunkter? Vilka har levt här? Är det fortfarande bebott? Är det arkitektoniskt anmärkningsvärt? Finns någon identifierbar stil (medeltid, barock, renässans, etc)? Kan dess arkitektoniska utveckling rekonstrueras?

- **Kloster**

Vilken politisk och social betydelse avslöjar läget? Vilken roll har det (haft) för att ge struktur åt kringliggande jordbruks- och/eller stadslandskap? Vilken klosterorden byggde upp det? Lever denna orden än idag? Vilka jämförelser kan göras mellan dess nutida betydelse och dess förgångna? Vad används det numera till (andliga, kulturella, konstnärliga eller ekonomiska aktiviteter)? Vilken arkitekturstil (t ex romansk, gotisk, annan)?

- **Utgrävningsplatser, ruiner**

Vilka spår har dessa lämnat i landskapet (ruiner, kumlar, befästningsvallar)? Har man funnit några föremål på platsen (mynt, flintsten, keramik)? Är det känt vad platsen har använts till förr (boplats, kastell, gravplats, industriområde...)? Vilka historier knyts till den? Vet man när den beboddes?

- **Murar, befästa verk, torn**

Finns det rester av gamla byggnader och gränser kvar? Vilken funktion hade de förr? Finns det några identitetsbärande värden?



Förvaring av spannmål, Galicien, Spanien

## Utvärdering



### > POSITIVA TECKEN

Studera de aspekter som gör läget attraktivt, kvaliteten på restaureringsarbeten av olika slag, potentialen för turism, hur det historiska arvet brukas för närvarande och hur omgivningarna däromkring är planerade nu, etc.

### > NEGATIVA TECKEN

Notera frånvaron av underhåll av byggnader och olika former av nedgång/förfall/förstörelse (miljömässig, visuell, buller, ur skönhets synpunkt) som hindrar platsen från att kunna utnyttja sin fulla potential samt alla former av värdeminskning p g a till exempel förändrad verksamhet, etc.





## ➤ BONDGÅRDAR OCH BOSTADSHUS

### Bedömningskriterier

- **Gemensamma frågeställningar**  
Vilka stildrag? Är huset en produkt av en eller flera tidsperioder? Om ja, går det att spåra en arkitektonisk utveckling? Har arkitekturstilen någon praktisk betydelse, en social eller religiös innebörd eller kan den upplevas som prålig? Har drag i arkitekturen förändrats över tid? Finns de kvar än idag? Om inte, varför (nya och mer effektiva eller mer ekonomiska tekniker)? Är gården eller bostadshuset typiska för regionen? Vilka material har man använt? Är de traditionella? Varifrån kommer de? Är de väl bibehållna? Vad kan man konstatera om läget?
- **Bondgårdar**  
Rör det sig om enstaka hus eller är de byggda runt en innergård? Är de öppna eller slutna? Används gården fortfarande? Om inte, vad är gården idag (privathus, semesterhus, annat)? Har gården övergivits? Om så är fallet, i vilket skick är den idag?
- **Byhus**  
Hur är de byggda och vilken form har de? Ligger de i grupp? Finns det några försvarsanläggningar? Varför (estetiska, funktionella, ekonomiska, sociala eller andra skäl)? Vilka bodde här tidigare? Vad var huvudsyftet med dessa byggnader? Vilken funktion har de idag?



Detalj, korsvirkeshus, Frankrike

### Utvärdering



#### > POSITIVA TECKEN

Redogör för de aktiviteter som idag äger rum i bondgården, och husen, hur/om man bevarar traditionell arkitektur, hur/om en bevarad fackkunskap rörande lokal arkitektur, miljövänliga anordningar vid utsiktspunkter och lokalbefolkningens engagemang i samband med dessa bevarandeaktiviteter tas tillvara, etc.

#### > NEGATIVA TECKEN

Studera hur det kommer sig att regionala byggnadsstilar har försvunnit, och varför man avstått från att påverkas av dem när man har byggt nytt, avsaknaden av intresse från lokalbefolkningens sida, bortdöende fackkunskap, miljöhot, etc.

## ➤ EKONOMIBYGGNADER

### Bedömningskriterier

- **Gemensamma frågeställningar**

Vilka stilmässiga drag finns? Är de resultatet av en/ flera tidsperioder? Om ja, är det möjligt att spåra en viss arkitekturutveckling? Har dessa stildrag någon praktisk innebörd, en social eller religiös betydelse eller en dekorativ funktion? Har de förändrats över tid? Brukas de än idag? Om inte, varför (ny teknik som är mer effektiv eller ekonomisk)? Är byggnaden typisk för regionen? Vilka material användes/ används man? Är de av ett traditionellt slag? Varifrån kommer de? Är byggnaderna väl bibehållna? Vad kan sägas om läget? '

- **Lador**

Hör ladan till en gård eller flera?

- **Djurstallar**

Vilka djur ryms här? Är byggnadsstrukturen typisk för den här typen av byggnad? Har de byggts speciellt för ändamålet eller har djuren kommit in i senare skede?

- **Duvslag**

Var ligger dessa? På ett slott eller en gård? Mitt ute på landet? Varför? Vad används de till dag? Hur användes de förr? Använder man dem fortfarande? I vilket syfte (insamling av duvexkrementer)? Vilken form (rund, kvadratisk, åttahörnig, överbyggd)?

- **Tillfälliga byggnader**

Står de kvar, trots att de borde ha rivits? Vad används sådana byggnader till idag? Har de byggts om?



Traditionell gård, Finland

## Utvärdering



### > POSITIVA TECKEN

Studera i vilket skick byggnader och miljö befinner sig idag, om de är väl anpassade i sin regionala miljö, hur de utnyttjas, vad som kan sägas om renovering och återanvändning, kvaliteten på dessa byggnader, etc.

### > NEGATIVA TECKEN

Nedgångna byggnader och drag i arkitekturen som har förstörts bör noteras, liksom avsaknad av arkitektonisk kvalitet eller dåligt stil (t ex kvaliteten på vissa prefabricerade hus, etc), anhopning av olika byggnader, som är dåligt anpassade till varandra och den visuella miljöförstöring, som därvid blivit följden, övergivna byggnader, dåligt underhåll, etc.



## ► BYGGNADER FÖR HANTVERK OCH INDUSTRI

### Bedömningskriterier

- **Gemensamma frågeställningar**

När uppfördes byggnaden? Hur kan tidpunkten förstås i termer av ekonomisk utveckling, (nationell, regional, lokal)? Vad producerades ursprungligen här? Tillverkas samma varor än idag, och om inte – varför? Rör det sig om lokala produkter? Vad har byggnaden haft för social och ekonomisk betydelse? Hur ser den ut idag? Har verksamheten upphört? Tillverkas samma varor inom regionen än idag och numera i industriell skala? Är arkitekturen av något intresse? Hur väl bevarad är byggnaden? Har den fått nya användningsområden, och vad används den i så fall till idag (kommersiellt bruk, turism, sociokulturell aktivitet, etc.)?



Gårdsbyggnad

### Utvärdering



#### > POSITIVA TECKEN

Studera först och främst befintlig ekonomisk aktivitet och handel, och dess förmåga att locka befolkningen att stanna i trakten, de arkitektoniska kvaliteterna i denna typ av byggnadsbestånd, och därefter vilka steg man har vidtagit för att bevara dessa kvaliteter och vilka initiativ, som tas för att säkra att en viss aktivitet kan få fortsätta.

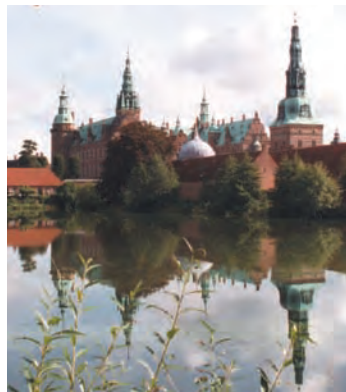
#### > NEGATIVA TECKEN

Utvärdera hur det faktum att produktionen nu har upphört i dessa lokaler har påverkat befolkningen och ifall det har lett till lokal eller regional nedgång, avsaknad av skötsel av denna typ av byggnader, miljöföror (inklusive de som uppkommit ur tidigare verksamhet), etc.

## ➤ OFFENTLIGA BYGGNADER

### Bedömningskriterier

- **Gemensamma frågeställningar**  
Är byggnadens arkitektur ett intressant exempel på en regional stil? Är byggnaden fortfarande i bruk och, om ja, vilken funktion har den nu? Har funktionen växlat med tiden? Var i samhället ligger den? Varför? Vilka material har man använt? Är de typiska för regionen eller bygden? Varifrån har de hämtats?
- **Religiösa byggnader**  
Har dessa byggnader alltid använts för religiösa ändamål? Har de fått en ny användning? Kan olika kyrkstilar bestämmas (romanska, gotiska, etc)? När byggdes de? Finns det idag bristande proportioner hos byggnaden i förhållande till ortens storlek? Finns andra byggnader eller arkitektoniska inslag som visar på religiösa seder?
- **Offentliga byggnader**  
Kan stilen bestämmas? Varför just denna stil? Används samma byggnad för olika verksamheter (kommunhus, post, skola, etc.)?
- **Kommersiella byggnader (salutorg)**  
När byggdes de? Vad användes de till då? Någon viss socioekonomisk betydelse? Är de väl bevarade? Har de fått en ny användning eller renoverats? Är de fristående eller hänger de samman med andra byggnader?
- **Byggnader för kollektivt bruk (brunnar, tvättstugor/badhus, etc.)**  
Vilken betydelse har de (haft) i samhället? Vilken historia?



Fredriksborgs slott, Danmark

- **Fritidsanläggningar**  
Pågår idrott här idag? Om ja, vilken typ? Har sporten/fritidsaktiviteten något värde som identitetsbärare? Har sporten/fritidsaktiviteten en viss inriktning som gör den till en del av en regional eller lokal kultur?

## Utvärdering



### > POSITIVA TECKEN

Aspekter som "valoriserar" en plats är arkitektonisk kvalitet och aktuella värdehöjande åtgärder av turistisk, social och ekonomisk nytta idag, inklusive det arbete som läggs ned för att hålla omgivningar och landskap i skick, etc.

### > NEGATIVA TECKEN

Negativa aspekter inkluderar avsaknad av skötsel/omhändertagande, olika former av "nedgradering" (miljömässig, visuell, p g a buller) som försvårar att platsen kan avnjutas, nedvärdering av platsen på grund av nyligen gjord eller tidigare genomförda förändringar, som har sin upprinnelse i att man har platsen i bruk för en ny aktivitet, vilket påverkat dess värde, etc.





Nedfärd längs floden Sella, Asturien, Spanien



# Privatsfär

Begreppet privatsfär täcker privatlivet, alltså familjelivet och hur detta är organiserat, och det sociala livet, alltså relationerna mellan en familjeenhet (eller en individ) och de personer, som lever i närheten, exempelvis grannar.

## • Privatliv

Det handlar om familjelivet och de minnen, som kan förknippas med familjen, privatsfär, trädgårdsliv och allt det, som spelar eller har spelat en roll för familjelivet. I dessa minnen ingår föremål, som hör ihop med familjen på så vis att de vittnar om en familjs historia (t ex möbler).

## • Socialt liv

Det handlar om en utvidgad familjekrets (bröder, systrar, kusiner, släkt...) men också grannar, föreningsliv/möten och allt annat som spelar eller har spelat en roll i relationerna mellan individen eller familjen och hans, hennes, dess sociala krets.

## • Familjeminnen

Vilka är höjdpunkterna i familjens minnen? Vilka ritualer, traditioner, högtider omger sådant som födelse, giftermål eller en familjemedlems död? Vilka föremål förkroppsligar familjeminnena (möbler, kläder, kuriosas, foton, dokument, etc.)? Hur överlämnas familjeminnena till nästa generation?

## • Privatliv

Finns det platser eller tillfällen när man brukar träffas (t ex måltider) och som man inte vill missa? Finns det delar av huset som är männens/ kvinnornas/

barnens? Var sitter man helst när man samlas? Har man tvingats göra om vissa rum, som en anpassning till dagens livsstil? Ingår släktingar – eller tjänstefolk – i familjelivet?

## • Trädgård

Vad är syftet med den (njutning och förströelse, köksträdgård, både och)? Vem sköter den? Vem skötte trädgården förr? Vem konsumerar trädgårdens produkter (familjen, den utvidgade familjen, grannar, etc)?

## Utvärdering



### > POSITIVA TECKEN

Beakta sådant som vitaliteten i familjelivet, den vikt som läggs vid minnen och om de förs vidare inom familjen, gästfrihet inom familjen och om man använder trädgården, som en gemensam plats för aktiviteter, etc.

### > NEGATIVA TECKEN

Undersök avsaknaden eller upplösningen av familjeband, och ifall familjens historia förs vidare eller negligeras, etc.

## ► PRIVATLIV

### Bedömningskriterier

#### • Familjeliv

Vilken roll har varje familjemedlem? Vilka lever under samma tak? Finns kopplingar till lokala eller regionala traditioner? Hur fördelas arbetsuppgifter inom familjen? Har det skett en föränd-

ring? Vilka är de viktiga stunderna i familjens liv? Vilka deltar (varje dag, en gång i veckan, en gång per år...)? Har familjeriterna gamla rötter? Hur har de förändrats?



## ➤ SOCIALT LIV

### Bedömningskriterier



Ute med familjen



- **Den utvidgade familjen**  
Lever de personer som hör till den utvidgade familjekretsen kvar i område (bröder, systrar, mor- och farföräldrar, kusiner...)? Till följd av val, tradition, arvsskiften? Hjälper man varandra i första hand?
- **Grannar**  
Har människor särskilda relationer till sina närmaste grannar? Hjälper man varandra vid behov yrkesmässigt? Utgör barnen en egen grupp?

- **Möten**  
Hur träffas man? Finns lokala hälsningsformer? Går inbjudningar ut framför allt till familjen, vänner, grannar, övriga? Är traditionella kalas ett tillfälle för fest?

- **Jakt och fiske**  
Bedrivs jakt/fiske än idag? Varför/varför inte? Vilka deltar i dessa aktiviteter? Varför? Finns det kopplingar till en stark, lokal identitet? Varför? Bidrar dessa aktiviteter till att hålla jordbrukslandskapet i skick och i så fall hur? Bidrar de till att hålla lokalbefolkningen kvar och förstärka gamla gemenskapsformer? Finns det delar av lokalbefolkningen som är emot? I så fall varför?

## Utvärdering



### > POSITIVA TECKEN

Vitaliteten i de band, som binder samman relationer på olika nivå, inbördes och i förhållande till andra samt varaktigheten i dessa band kan ses som positiva drag.

### > NEGATIVA TECKEN

Bristen på eller ett successivt upphörande av förenande band mellan olika grupper och hur detta inverkar på det sociala livet och bidrar till att familjer, ensamstående och/eller gamla blir isolerade, är utmärkande drag för svagt utvecklat umgängesliv.

# Jordbruk och fiske

I det vi kallar landsbygdens arv utgör jordbruk och fiske två väsentliga aktiviteter, som knyter många andra till sig.

- **Odlingsbruk**

Det handlar om alla de sätt människor har för att ”tämja” jorden, odla den och få ut mesta möjliga av den, t ex användning av dragdjur, material och redskap, odlings tekniker och sätt att organisera arbetet.

- **Djuruppfödning och därtill hörande bruk**

Det handlar om alla former av djuruppfödning och de tekniker som då kommer till bruk, t ex rasförädling, djuruppfödning och produktionstekniker.

- **Växtslag**

Det handlar om alla på landsbygden förekommande växtslag, t ex sädeslag och foderväxter, industriellt odlade grödor, grönsaker, frukt, blommor, vin men även skogsbruk ( bevarande och exploatering av skog).

- **Kustfiske**

Det handlar om fisksorter, olika typer av kustfiske, alla aspekter på fisketekniker av alla slag, som har förekommit eller förekommer men även fiskodling, inklusive odling av skaldjur och andra arter.

- **Sötvattenfiske**

Det handlar om yrkesmässiga tekniker och bruk vid flodfiske, i sjöar och andra sötvattensområden, liksom vilka tekniker, som används för odling av speciella arter.



Fiskebåtar, Malta



## ➤ ODLINGSGRÖDOR

### Bedömningskriterier

- **Gemensamma frågeställningar**  
Hur länge har grödorna funnits? Varför och när har vissa grödor övergivits? Vilken typ dominerar/dominerade?
- **Sädesslag och foderväxter**  
Vilka slags foderväxter och sädesslag odlade man förr? För vem? Hur ser situationen ut idag? Hur mycket land är besäat? Förekommer trädor? I vilka proportioner? Varför?
- **Industrigrödor (sockerbeter, humle, solrosor, sockerrör, hampa, lin, energigrödor, etc).**  
Vilken betydelse har dessa för den lokala jordbruksekonomin? Sker förädling?
- **Grönsaker, frukt och blommor**  
Finns odlingarna på öppna fält eller i växthus? Vilka äldre frukt-sorter har försvunnit? Varför? Hur används odlade blommor (oljeessenser, snittblommor...)?
- **Vinodling**  
Om vin inte odlas i regionen, finns exempel på att de har odlats tidigare? Används vinprodukter i lokal produktion? Hur påverkar olika jordtyper eller sluttningarnas exponering vilka vindruvor som odlas?
- **Skogsbruk**  
Vilka skogsslag finns? Sedan hur länge? Vilka biprodukter förekommer (kåda, kork, annat...)? Vad används timret till? Vad användes det till förr? Sker averkningen selektivt eller genom kalhygge? Hur fällt och levereras timmer? Sågas det upp?



Vingård

### Utvärdering



#### > POSITIVA TECKEN

Diversifiering av grödor eller dominerande monokultur på bas av traditionellt skogsbruk

#### > NEGATIVA TECKEN

Långsam nedgång i jordbruksaktiviteten med resultat att brukad jord överges och typiska grödor försvinner, etc.

## ➤ ODLINGSSÄTT

### Bedömningskriterier

- **Användning av dragdjur**

Har djur som draghjälp återinförts? För vilka nya uppgifter används djur? Vilka djur förekom förr? För vilket arbete? Vilka tillbehör krävdes (ok, krage...)? Vilka yrken hörde ihop med användandet av djur (hovslagare, sadelmakare...)?

- **Maskinpark och redskap**

När infördes traktorer? Finns en större maskinpark och hur utnyttjas den (skördetröska, självbindare, tröskmaskin)? Vilka redskap använde man förr (plog, harv, såningsmaskin...)? Vad har hänt med traditionell maskinutrustning? Används specialredskap för vissa grödor? Vilka?

- **Odlingstekniker**

Hur påverkar klimatet odlingsätten? Finns särskilda beredningsmetoder för jord, beroende på jordtyp? Används bevattningsanläggningar eller hur sker bevattning? Vilka skördemetoder används? Hur förvaras skörden (i silos, torkanläggningar...)?

- **Organisation**

Utförs arbetet individuellt eller i grupp? Hur fördelas arbetet mellan olika medlemmar på en gård? I vilka fall utförs arbetet gemensamt och hur sätts arbetslagen samman? Påverkar kollektivt arbete livet i byn (firar man t ex arbetets slut)? Hur var det förr?

Korgvideplantering



## Utvärdering



### > POSITIVA TECKEN

Positiva drag kan vara hur moderna odlingstekniker och vissa traditionella seder och bruk samverkat med miljömässiga behov för jordbrukets utveckling.

### > NEGATIVA TECKEN

Bristande teknisk utveckling i sätten att bruka jorden eller bruk med negativa följder eller ödesdigra miljöeffekter på grund av somliga brukningsmetoder, kan vara negativa aspekter.





## ➤ DJURUPPFÖDNING

### Bedömningskriterier

#### • **Djur**

Vilka raser är traditionella och vilka har tillkommit? Varför och när? Vilka raser är typiska för regionen? Finns speciella former av djuruppfödning? Används betesdjur för att hålla marken öppen?



#### • **Avelstekniker**

Tekniker för reproduktion? Hur sker urval? Har vissa raser genetiskt förädlats? Vad är syftet och vad är resultatet av dessa förbättringar? Hur går kalvning, lamning, etc, till? Uppföds kalvar, etc, tillsammans med sina mödrar? Används djurtransporter? I så fall hur? Flyttas djuren varje dag eller säsongvis? Har djuren speciella kännetecken (bjällror, etc)? Förekommer jordbruksutställningar och tävlingar? Ifråga om allt detta – vilka är skillnaderna jämfört med förr?

#### • **Foder**

Hur föds djuren upp? Varifrån kommer fodret? Hur sker utfodringen? Hur påverkar denna föda köttets kvalitet? Vilka är skillnaderna jämfört med förr?

#### • **Produktion**

Vilka direktprodukter finns inom djuruppfödningen (kött, mjölk, ägg...) Vilka marknadsföringsmetoder används för att sälja gårdens produkter? Utförs förädling i viss mån ännu på plats? (smör, ost)? Om så är fallet, av vem, hur, och med vilka redskap?

Boskap av rasen Highland, Morvan, Frankrike

### Utvärdering



#### ➤ **POSITIVA TECKEN**

Studera det arbete som utförs för att bevara särdrag i lokala raser och utveckla nya mer produktiva raser, som ger möjlighet till bättre kvalitet i regional köttproduktion, etc.

#### ➤ **NEGATIVA TECKEN**

Att man upphört med bruket att föda upp lokala raser, okontrollerad introduktion av nya raser, vilket kan leda till degeneration i djurbesättnings kvalitet, liksom vissa former av intensivuppfödning med negativ inverkan på kvalitén.

## ➤ SÖTVATTENFISKE

### Bedömningskriterier

#### • Fisk

Var finns den (i åar, sjöar...) Används speciellt uppfödd ungfisk som sedan släpps ut? Vilka är de vanligaste sorterna? Har en del arter försvunnit? Sedan när och varför? Har nya arter acklimatiserats i regionens vattendrag? Finns kräftor? Om inte, varför har dessa försvunnit?

#### • Fiskebruk

Vilka insatser görs för fisket (angöringsbryggor, sportstugor, fiskekartor...)? Sedan hur länge? Vilken är den vanligaste typen av fiske? När förekommer fiske i grupp? I vilket syfte? Hålls tävlingar? Bestäms fiskerekord (kvantitet, fiskestorlek...)?

#### • Tekniker

Vilka redskap används (spön, nät, vikter...)? Används samma redskap av professionella fiskare? Vilka beten förekommer (mask, insekt, falskbeten...)? Används speciella fisketekniker? Brukas fiske från båt? Om så är, i vilken form?

#### • Fiskodling i sötvatten

Finns det fiskodlingsanläggningar? Sedan när? Var ligger de? Varför? Vilka fisksorter odlas? Vad är syftet med fiskodlingen, (bevarande av arter som riskerar att dö ut, konsumtion...)?

Fiskebåt, Ukraina



## Utvärdering



### > POSITIVA TECKEN

Undersök fiskemetoder som respekterar miljö och ekosystem, fiskodlingarnas kvalitet och hur dessa kan påverka mat-seder och andra seder.

### > NEGATIVA TECKEN

Studera äldre tekniker som kan ha en skadlig inverkan på vattenmiljön.



## ➤ KUSTFISKE

### Bedömningskriterier

- **Fisk, snäckdjur och skaldjur**  
Vilka fisksorter är vanliga i kustvattnen? Är förekomsten beroende på årstid eller permanent? Vilka sorters snäckdjur finns det (snäckor, musslor...)? Vilka skaldjur (räkor, krabba...)? Har vissa arter blivit sällsynta?
- **Typer av fiske**  
Vilka arter fiskas eller samlas in (fisk, skaldjur, kräftdjur)? Vad är syftet med denna sysselsättning (hobby, mat, försäljning...)? Hur var det förr och sker en förändring? Sker fiske vanligen vid vissa tillfällen? Förekommer insamling av marina växter (alger, tångaska...)? Varför?
- **Fiskeredskap**  
Vilka redskap används (spö, nät...)? Har det installerats bekvämligheter för fiskare? För vilken typ av fiske? Vilka tillbehör behövs för att ta upp fångst? Hur var det förr?
- **Fiskodling i marin miljö**  
Vilka arter odlas (havsabborre, guldbraxen, piggvar...)? I vilka former (fiskdammar, -burar...)? Vilka svårigheter finns när det gäller skötsel? Praktiseras skaldjursodling? Sedan när? Vilka skaldjur odlas (ostron, musslor...)? Var lägger man bäddarna för sådan odling? Varför? Finns annan skaldjursodling (t ex krabba)?

## Utvärdering



### > POSITIVA TECKEN

Undersök hur seder och bruk när det gäller fiske och fiskodling samverkar med ekonomiska realiteter, och hur sådana till och med kan påverka kollektivt minne.

### > NEGATIVA TECKEN

Ett gradvis upphörande av fisket i regionen bör undersökas, liksom bakomliggande orsaker och deras direkta och indirekta konsekvenser.

# Mat

**Mat täcker matvanor samt kommersialiserade regionala och lokala matprodukter, som kan bidra till det studerade områdets rykte.**

- **Regional mat**

Det handlar om den mat som odlas, uppföds, fiskas, insamlas och äts inom området eller i andra regioner eller länder, t ex kött, frukt och grönsaker, drycker, bröd och sötsaker, fisk och skaldjur.

- **Emblematiska produkter**

Det handlar om produkter, som ofta håller på att försvinna från marknaden men som ännu går att få tag i och som ursprungligen producerades familjevis. Innefattar traditionella regionala produkter, som utan att serveras särskilt ofta, eftersom de är ”hotade”, ändå är värdefulla identitetsbärare.

- **Traditionsenliga recept**

Det handlar om recept av regional karaktär, liksom tekniker som används vid deras tillagning och om tillfällen vid vilka de tillagas, men deras spridning kan ibland nå utöver lokal nivå.

- **Traditionell mat**

Det handlar om matvanor och sätt att tillaga och äta maten samt bordsvanor.



Bröd av olika slag





## ➤ REGIONAL MAT

### Bedömningskriterier

- **Gemensamma frågeställningar**

Notera termer för olika matsorter, arter eller raser. Är produkten unik för regionen? Är den typisk för befolkningens matvanor? Hur äter man den? Dagligen, regelbundet, sällan, enbart vid specialtillfällen (vilka)? Varför? Används den i traditionella recept? Berättas det historier om matvaran i fråga?

- **Kött**

Sker uppfödning av dessa djur bara i denna region? Finns arten eller rasen bara i denna region? Introducerades den vid ett visst tillfälle? Varför?

- **Frukt och grönsaker**

Odlas de enbart i regionen? Sedan när? Infördes de under en viss period? Vilken?



- **Dryck**

Framställs den industriellt eller icke-industriellt? Har den en historia? Vilken? Finns det speciella tekniker eller yrkesmetoder förknippade med den?

- **Bröd och kakor**

Bakas brödet för hand?

- **Fisk och skaldjur**

Hur fiskas eller odlas de?

- **Insamlade matvaror (bär, svamp...)**

Var och hur plockas de?

Pumpor

## Utvärdering



### > POSITIVA TECKEN

Dessa produkter är lätta att få tag i, priset är acceptabelt och deras kvalitet och ansträngningarna att förbättra kvaliteten är särskilt prisvärda.

### > NEGATIVA TECKEN

Den gradvisa nedgången i konsumtionen av dessa varor. Man kan undersöka varför befolkningen inte längre efterfrågar sådana matvaror.

## ► EMBLEMATISKA PRODUKTER

### Bedömningskriterier

- **Allmänna frågor**  
Hur välkända är dessa produkter i den region, där de produceras? Och på andra håll?
- **”Hotad” mat**  
Varför håller en viss slags mat på att försvinna (nya livsstilar, högre levnadsnivå, förändringar i allmänhetens smakvanor, flertalet producenter är döda, etc)? Vem tillagar sådan mat än idag? Är dessa personer traditionella producenter eller entusiastiska nyinflyttare? Görs maträtterna på samma sätt som förr eller har de anpassats för att bättre passa ihop med dagens smaklökar? Var och hur marknadsför de? Har det tagits mått och steg för att skydda eller nylansera dessa produkter?
- **Varor på en marknad**  
Vem tillverkar dem? Är det en lokal industri eller en större grupp, kanske till och med ett multinationellt livsmedelsföretag? Finns de bara i denna region? Har ingredienserna ändrats med åren? Om ja, varför? Har deras symbolvärde inneburit att de blivit dyrare/billigare?

Sädesslag, Nationell naturpark i Eisenwurzen, Österrike



## Utvärdering



### > POSITIVA TECKEN

Undersök de kulinariska traditionernas omfattning och vad mån regionala produkter med symbolvärde ingår bland dem, hur olika befolkningsgrupper håller fast vid dem och i vad mån det finns av dynamiska lokalproducenter.

### > NEGATIVA TECKEN

De flesta negativa drag brukar kunna sammanfattas i frånvaron av stöd till lokalproducenter, liksom deras alltför ringa antal, vilket gör det omöjligt att fortsätta med produktion för en marknad.



## ► TRADITIONSENLIGA RECEPT

### Bedömningskriterier

#### • Recept

Är de regionala eller lokala? Är det fråga om varianter på recept från andra regioner? Lagas det fortfarande nya maträtter efter sådana recept? Vilka tillagar dem? Är de nedskrivna eller överförda muntligt? Känner alla till dem, eller är det bara ett fåtal yrkesmänniskor som gör det? Har de förändrats över tid? Varför i så fall? Tillverkas de även av livsmedelsindustrin?

#### • Ingredienser

Härrör de från regionen? Odlas, uppföds, plockas de på plats? Eller har de fått en lokal anknytning just på grund av detta recept? Har ingredienserna ändrats över tid? Är de ovanliga? Varför? Varför inte? Har recepten därigenom blivit bättre?

#### • Matlagningskonst

Använder de flesta fortfarande samma matlagningsmetoder eller har sådant kommit att bli ett intresse för vissa delar av befolkningen (äldre personer) eller fackfolk? Används samma tillagningsätt som förr eller har tekniken utvecklats? Om så är fallet, vad beror utvecklingen på? Används metoden fr a på restaurang eller i familjekretsen? Har livsmedelsindustrin anpassat recepten till massproduktionens krav?

#### • Mathögtider

Handlar det om måltider som tillagas när familjen ska fira något eller förekommer de i samband med lokala, regionala eller nationella högtider? Är det måltider för enstaka tillfällen eller kan de

förekomma dagligen? Kan matse- derna förklaras historiskt? Rör det sig om fastlagda traditioner eller turistkampanjer med kommersiellt syfte för att lyfta ett kulinariskt arv (*"culinary heritage"*)? Är det dessa kampanjer, som förklarar att man fortfarande tillagar den här rätten?

Smulpaj av blåbär



## Utvärdering



### > POSITIVA TECKEN

Undersök hur det utvalda områdets eller samhällets mat- traditioner hålls fram, vikten av lokal förankring och hur man på så vis lyckas förgylla viktiga till- fallen, liksom förekomsten av lokal produktionen av ingrediens- serna.

### > NEGATIVA TECKEN

Undersök hur mattraditioner kunnat falla i glömska för att sedan återupptäckas av kom- mersiella eller kulturella skäl, användningen av produkter, som inte ingått i de ursprungliga recepten och om befolkningen glömt bort varför de tillagats.

## ➤ TRADITIONELL MAT

### Bedömningskriterier

#### • **Mat**

Är maten typisk för regionen? Säljs den överallt eller bara på vissa ställen? Varför äter man den (som levebröd, vid festliga tillfällen, annat)? Har maten ändrat karaktär med tiden?

#### • **Sätt att äta produkter av detta slag**

Äts varje rätt för sig eller ingår tillbehör, som kryddor, såser, eller äts de tillsammans med annan mat? Har sättet att äta produkten förändrats? Vid vilka mål äts den? Varför? Har det alltid varit så? Finns särskilda matritualer? Om så är, hur har de uppstått? Finns det även riter o dy som föreskriver hur portioner delas ut?

#### • **Bordsseder**

Vilka föremål ska finnas på bordet under vanliga mål och vid festmåltider? Finns det typiska regionala eller lokala bruk? Vilket rum används när man äter vanliga måltider, och när man firar? Hur har detta förändrats över tid? Hur dukar man (vid vardagliga tillfällen, och festliga)? Vilka deltar i måltiderna i vardagslag, och till fest? Vilken roll har barnen, den utvidgade familjen, gäster? Finns här förändringar över tid?

#### • **Medicinalväxter**

Odlas eller plockas de i regionen? Vem gör detta, vem marknadsför dem? Används de fortfarande? Varför? Av vem eller vilka? Finns det kopplingar till någon regional tradition?



Landsbygdsprodukter

## Utvärdering



### > POSITIVA TECKEN

Undersök på vad sätt traditioner kunnat förbli i levande bruk till idag, deras relevans för dagens moderna liv och hur de kan användas för kulturella, turism- eller ekonomiska syften och för att skapa gemenskap.

### > NEGATIVA TECKEN

Notera frånvaro av speciella regionala rätter beroende på frivillig eller ofrivillig försummelse från lokalbefolkningens sida om denna aspekt av deras kulturarv. Analysera ytligheten i vissa seder, som enbart vilar på kommersiell bas.

# Hantverk och industri

Medan jordbruket är en given del av landsbygdens liv, är detta kanske mindre självklart beträffande hantverk och industri. Ändå har dessa områden alltid gått hand i hand. Hantverkaren tillverkade det bonden behövde. Senare ledde behovet av större kvantiteter till att det byggdes större verkstäder, d v s manufaktur- och fabriker.

Liksom för alla de yrken och yrkeskunskaper som undersöks i denna guide gäller att frågeställningarna är av allmänt slag. I realiteten kan var och en av dem naturligtvis behöva undersökas särskilt.

- **Traditionella yrken och färdigheter**

Det handlar om yrken och färdigheter nu eller i gången tid: småindustri, skrädderi och sömnad, tillverkning av redskap för djuren ...

- **Lokal småindustri**

Det handlar om nuvarande eller äldre industriproduktion, där man till exempel har använt trä, glas, metall, sten eller keramik, läder och tyg, liksom sammansatt produktion (föremål där olika material ingår).



*Brudklänning, Miranda de Castañar, Salamanca, Spanien*



## ➤ TRADITIONELLA YRKEN OCH FÄRDIGHETER

### Bedömningskriterier

- **Allmänna frågor om yrken**

Hur uppkom de yrken, som studeras? Var utövades/utövas det? Är det säsongsbetonat? Vilka yrkesgrupper tillverkar varor och vilka grupper lagar och reparerar? Finns de typiska verktygen för dessa yrken bevarade?

- **Allmänna frågor om yrkeskunnande**

Vilka yrken fanns förr? Vad kallades utövarna? Har vissa av dem nu försvunnit? Utövades yrket på heltid?

- **Yrken inom byggnadsproduktion**

Kräver arbetet med material för takläggning, snickeri, etc, särskilda färdigheter beroende på vilka material som används (skiffer, takpannor, takplattor, halm...)? Hur gjordes detta förr? Hur länge arbetade man? Finns det särskilda seder förknippade med ett arbetes början eller slut?

- **Yrken inom beklädnad**

Är arbetet individuellt eller kollektivt (spetsstillverkning, vävning, spinning...)? Hur används de föremål som tillverkas? Förekommer dekoration av träskor?

- **Yrken för redskaps-tillverkning**

Hur var eller är smedjan inrättad? Vilket slags trä används av tunnbindare (ek, kastanj...)? Finns olika stilar för korgframställning e dy i regionen?

- **Yrken i anslutning till djuruppfödning**

Sker svin- eller fårslakt i anslutning till bostaden? Hur sker insamling av gås fjäder? Bereds ull en plats?



Järnsmedsarbete, Eisenstra, e, Österrike

## Utvärdering



### > POSITIVA TECKEN

Analysera regionens industriella och hantverksmässiga infrastruktur och kvalitet, produktionen av typiskt regionala produkter, om de har gott rykte och deras möjliga ekonomiska intresse.

### > NEGATIVA TECKEN

Undersök om otillräcklig industriell och hantverksmässig infrastruktur och övergivande av traditionell produktion och kunskap haft negativa effekter för regional tillhörighet.



## LOKAL PRODUKTION

### Bedömningskriterier

#### • Allmänna frågor

Vilka slag av lokal småproduktion finns/fanns? Domineras den lokala produktionen av en viss industrigren? Åtnjuter dessa varor regionalt eller nationellt, erkännande? När tillverkades de först? Är det fråga om en funktionell eller dekorativ produktion? Var fås avsättning för varorna? Hur lär man upp arbetskraft?

#### • Trä

Beroende på föremål, vilka träslag nyttjas (t ex barrträd, ek, buxbom, masurbjörk...). Varför?

#### • Glas och metall

Kan glasindustrin tillverka speciella föremål (t ex. prydnadsbommor i form av krysantemum)? Sker glasblåsning med blåsbälg eller i formar? Gjuts metallföremålen eller hamras de?

#### • Kläder och läder

Från vilka djur hämtas det läder som används? Används garvbark, ekbark, kastanjbark? Dekoreras man tyger?

#### • Stengods, lergods, tegel...

Kommer den lera, som används från det studerade området? Vilka brännings- och upphettningstekniker används? Vilka symboler används vid dekorening? Kan de hänföras till en viss berättelse? Kan man bestämma när de först togs i bruk?

#### • Blandad tillverkning

Vilka material och färdigheter används vid sammansatt produktion?

Huggen ved



## Utvärdering



### > POSITIVA TECKEN

Beakta vid utvärderingen om det finns en typisk hantverks- och industriproduktion, produktkvalitet och de omständigheter under vilka produktionen utförs, om det finns incitament för en fortsatt utveckling och möjliga positiva effekter för regionen i detta avseende.

### > NEGATIVA TECKEN

När de negativa aspekterna ska utvärderas, bör man uppmärksamma sådana sidor som ett fortsatt eller totalt upphörande av typisk hantverks- eller industriproduktion, lokalbefolkningens ointresse för detta slag av produktion, dålig produktkvalitet, att gamla tillverkningsmetoder fallit i glömska, etc.

# Socialt liv på landsbygden

Festivaler, mässor och marknader är precis som språk och dans, viktiga inslag i landsbygdens värld och kan medverka till befolkningens delaktighet i en gemensam bakgrund.

## • Fester

Det handlar om återkommande evenemang i ett landsbygdssamhälle eller en by: lokala festligheter, religiösa högtider, ”firmafester”, årsavslutningar.

## • Torg, mässor och kringresande marknader

Det handlar om torgdagar, mässor, marknader för vissa produkter och om det ännu finns eller har funnits kringresande handel/gårdfarihandel.

## • Lokal kultur

Det handlar om alla de sidor av en kollektiv samvaro, som kan smida samman en regions eller ett områdes lokala kultur, t ex folkdräkter, musik och dans, muntliga berättelser, sport och spel.

## • Språk och ortnamn

Det handlar om regionalt språk, dialekter, ortnamn (ortnamnsforskning), alltså om ord och namn, som är unika för en viss grupp människor och som dessa använder för att kommunicera med varandra och som skapar en viss identitet åt bygden eller regionen.

## ► FESTER

### Bedömningskriterier

#### • Gemensamma frågeställningar

Vad firas lokalt? Vilka datum eller vilka tillfällen är aktuella? Hur länge varar festen? Har den funnits länge? Hur välkända är festerna utanför denna bygd? Ger de tillfälle att äta vissa maträtter eller att bära folkdräkt? Och gemensamt för dessa frågor: hur var det förr?

#### • Byfester

Finns det någon årligt återkommande byfest; hur organiseras den? Hur länge varar den? Vilka aktiviteter anordnas och av vem? Förekommer kortegevagnar o dy? Om ja, hur dekorerades de? Finns det någon speciell form av dans? När äger den rum?

#### • Religiösa högtider

Vilken form tar dessa (processioner, pilgrimsvandringar, ”retreat” ...)? Vilka helgon eller lokaliteter tillägnas de? Vad är syftet med dylika processioner? Förekommer de än idag? Är det bara församlingsbor som är engagerade? Anordnas festivaler i samarrangemang mellan flera religioner? Varför – varför inte?

#### • Yrkesgrupper som firar

Vilka yrken organiserar sig i form av skrän, sällskap, etc? Förekommer egna flaggor o dy? Förekommer det att medlemmarna bär speciella symboler eller speciell klädsel? Vilka fester organiseras efter arbetets slut (skörde-tid, vinskördsfest, etc)?

#### • Årsavslutningar

Vilka skolavslutningar, etc, firas? Hur var det förr? Hur uppträder man i samband med dem? Finns inslag av könsmässig uppdelning?



Högtid, Sacos, Galicien, Spanien

## Utvärdering



### > POSITIVA TECKEN

Undersök vilka slags fester som har förankring i regionen, hur pass populära de är, om vissa typer återuppstått, vilket stöd de får, lokalbefolkningens deltagande, deras betydelse för utvecklingen av turismen i regionen, etc.

### > NEGATIVA TECKEN

Tag reda på i vad mån vissa fester verkligen är genuint rotade, deras successiva upphörande, traditioner som fallit i glömska bland lokalbefolkningen, deras ytliga karaktär, etc.

## ➤ TORG, MÄSSOR, KRINGRESANDE MARKNADER

### Bedömningskriterier

- **Allmänna frågeställningar**  
Hur länge har de funnits? Finns en specifik historia? Är de mer kända nu än förr? Varför? Är de kända lokalt, regionalt, nationellt eller internationellt? Hur ofta äger de rum?
- **Marknader för specialprodukter**  
Vilka produkter säljs? Rör det sig om en lokal produkt eller är den typisk för hela regionen? Vilka är producenterna?
- **Gårdfarihandel**  
Finns sådan än idag? Om ja, vilka ägnar sig åt den nu? Inom vilka sektorer och hur går den till? Vad har förändrats? Varför? Är den typisk för regionen? Om den har dött ut: vad beror det på?
- **Torgmarknader**  
Vilka varor eller djur förekommer?
- **Mässor o dylikt**  
Vilket yrke eller vilka yrkesgrupper riktar man sig till?



Marknad, Oulu, Finland

### Utvärdering



#### > POSITIVA TECKEN

Redogör för den positiva effekten på allmänheten av sådana händelser som marknader och liknande (ekonomiskt, socialt, kulturellt, för samhällslivet), och om det ännu förekommer någon form av kringresande handel.

#### > NEGATIVA TECKEN

Att kringresande marknader av olika slag har upphört och hur detta påverkat lokalsamhällets och kanske hela regionens ekonomi; att det lett till varubrist för vissa individer (isolerade och/eller äldre och sjuka, etc).





## LOKAL KULTUR

### Bedömningskriterier

#### • Muntliga berättelser

Finns en traditionell sångrepertoar? Med vilka teman? Finns det kopplingar mellan denna och det område som undersöks? Finns det några berättelser, som går runt om lokala platser och invånare? Vem berättar dem (familje-medlemmar, historieberättare)? När berättas de (när man träffas på kvällen, i samband med offentliga uppträdanden...)? Förekommer ordspråk och liknande? Hänvisar de till naturföreteelser i det område man undersöker? Om ja, vilka? Vilket språk föredras vid muntliga uppläsningar, etc?

#### • Musik och dans

Vilka är de huvudsakliga musikinstrumenten? Spelar man musik individuellt eller i grupp? Om man spelar i grupp, hur många musiker brukar delta? Vilka danser förekommer? När? Dansar man i grupp eller par om par? Är det någon som brukar leda dansen? Hur såg detta ut förr?

#### • Folkdräkter

Vilka dräkter eller speciella klädesplagg kan omnämnas? Accessoarier (halsband, bälten, juveler...)? När bärs de? Av vem/vilka?

#### • Lek och spel

Vilken är den mest populära leken? Vilka regler gäller för den? Är den typisk för området? Vad går den ut på? Finns två olika lag? Krävs speciell klädsel? Förekommer dessa lekar vid speciella tillfällen?



Barn som dansar i folkdräkt, Ungern



Traditionella kläder, Spanien

## Utvärdering



### > POSITIVA TECKEN

Hur djupt rotad den lokala kulturen är i regionen, hur livaktig den är idag och om vissa delar av den kanske återuppstått.

### > NEGATIVA TECKEN

Negativa kännetecken är bristande stöd för olika sidor av en lokal kultur, en sådan kulturs gradvisa försvinnande eller att lokalbefolkningen har glömt bort den.

## ➤ SPRÅK OCH ORTNAMN

### Bedömningskriterier

- **Språket**

Hur känner man igen lokala dialekter, jämfört med andra tal-språksformer i regionen? Vem använder lokalspråket idag? Under vilka omständigheter? Förs språket vidare i nya generationer och i så fall hur? Finns det ord och uttryck eller uttalsformer som skiljer ett visst samhälle från övriga? Finns det speciella drag som är påverkade av tidigare talformer? Finns det ord, uttryck eller uttalsformer i lokal-dialekten, som fortfarande är typiska inom vissa yrken?

- **Ortsnamn**

Är det lätt att förstå ortnamnen i området? Vilka former är mindre uppenbara? I vilka proportioner? Härrör namnen från ännu talade språk, i så fall vilka, eller från äldre språk? Finns det ortnamn i regionen som anspelar på ortens historia? Av de namn som finns listade i landregister ("micro-toponymer"), vilka har samband med geografi, forna aktiviteter eller äldre boendeformer? Har en del platser bytt namn under århundradens gång, och i så fall varför? Vem känner väl områdets ortnamn, och finns det namnvarianter?

## Utvärdering



### > POSITIVA TECKEN

Hur det brukade lokala språket förts vidare återspeglar hur man ser på området och hur man benämner och klassificerar det. Ord som används för att beskriva landskapet är nästan alltid betydligt fler och mer exakta i lokala dialekter.

### > NEGATIVA TECKEN

Bristande vana att använda och förmedla ett lokalt språk. När språk och ortnamn försvinner, är det ett helt system av ingående lokalkännedom – populär geografi – som har gått förlorat.



*Skyltar som visar en väg på landsbygden*







# LANDSBYGDSARVET, NYCKELN TILL HÅLLBAR UTVECKLING



Den här guiden är avsedd som ett hjälpmedel för att både skydda och utveckla landsbygdens arv. För att bli effektiv behöver beslutsfattare genomföra strategier, som kan fungera som incitament.

Politiska och sociala instanser behöver i detta syfte utarbeta insatser, styrmetoder och finansiella stödformer.



## Insatsmetoder

Syftet är att foga in landsbygdsarvet i en process av hållbar utveckling, som betonar formeringen av utvecklingsaktörerna och deras roll som katalysatorer för utveckling.

### DERAS ROLL FÖR FORMERINGEN AV UTVECKLINGSAKTÖRER

Det räcker inte med intresse eller passion för landsbygdens arv eller ett visst arv, även om detta är högst väsentligt.

Det behövs utbildning i frågor om natur- och kulturarv (*heritage*) om man ska kunna skapa förståelse för dess värde. "Ögonblicket av insikt" är väsentligt för att en genomförandeprocess verkligen ska komma igång.

Det behöver alltså finnas en samsyn om vilka slags aktiviteter, som är önskvärda och var dessa ska sättas in.

Med början i skolan kan aktiviteter, övningar och lektioner bidra till att skapa medvetenhet och väcka intresse för både natur- och kulturarvet. Sådan undervisning bör helst inte ses som en isolerad företeelse utan vara en integrerad del av undervisningen som helhet.

Kvinnor i folkdräkt, Grekland



## Skolans roll för natur- och kulturarvsfrågorna

Att inöva ett kulturarvsperspektiv i skolans aktiviteter kan göras på många sätt.

Bokstavligen alla ämnen har en kulturarvsdimension, och detta gäller inte bara självklara ämnen som konst, historia och litteratur utan också naturkunskap med sina kulturella, miljömässiga och genetiska aspekter på arvet, etc.

Olika slags aktiviteter kan höja medvetenheten: kulturarvskurser, kurser i konstnärliga och kulturella uttryck, tematiska kurser, fältkursationer, klassresor genomförda som upptäcktsresor, etc.

IT-kunskaper ger möjlighet att lägga ut information om landsbygdsarvet i varje region på ett stimulerande sätt via nätet.

Andra metoder är att inbjuda talare till samarbeten/vänortsutbyten med museer, ekomuseer, kultur-, arkeologiföreningar och naturskyddsföreningar och att adoptera (eller sponsra) olika slags kulturarvsprojekt.

Har väl ungdomarnas medvetenhet väckts, är det sedan lättare att få dem engagerade i frågor om kultur- eller landsbygdsarv även utanför skolans ram.



*Europeiska skolflickor*



*Gamla redskap, Bayern, Tyskland*



Förflyttning till sommarbete, Frankrike

Ur ett medborgarperspektiv är ofta merparten av alla kulturarvsaktiviteter knutna till föreningslivet, som i sin tur hämtar sin näring ur frivilligsektorn.

Civilsamhällets mottaglighet för kulturarvet är beroende av vilka metoder, som används. Den participativa metoden, som har presenterats som en nyckelfaktor för att genomdriva framgångsrika projekt, förutsätter att det finns platser och utbildningar, som står öppna för alla.

- Det behövs mötesplatser som uppmuntrar till allmän debatt. Dessa platser kan vara offentliga, privata eller frivilliga, kulturella, typ samhällsföreningar eller av idrottskaraktär, etc. Viktigast är närheten och att de är tillgängliga för invånarna till vardags.

- Kulturarvsfrågor uppfattas på landsbygden inte alltid som ett gemensamt intresse för alla. För att en utveckling ska komma till stånd, behövs därför utbildningsmöjligheter specifikt anpassade till landsbygden. Erfarenheter visar att det isynnerhet är på vuxenutbildningsområdet, som inställningen till arv och kultur kan påverkas.
- Även tillgången till teknisk expertis i dessa områden är betydelsefull.



## Kunskaps- och erfarenhetsutbyte om landsbygdsarv

### > "Folkhögskolor" – ett etablerat begrepp inom skandinavisk vuxenutbildning.

Sammankomsterna sker på en viss plats under en viss period och förenar skilda aktörer inom landsbygdens värld, vilka gärna delar med sig av egna kunskaper, expertis och livserfarenheter.

Deltagarna strävar att höja sina kunskaper genom att lära av fackfolk, och då inte enbart från universitet och institutioner. Alla har med sig en egen erfarenhet på området och har sina egna frågor. Erfarenhetsutbytet sker i samtalsform i verkstäder ("workshops") och avslutas genom insamling av resultaten.

På andra europeiska lantbruksuniversitet sker erfarenhetsutbytet ofta genom att man deltar i exkursioner, där ömsesidigt intressanta erfarenheter fångas upp.

I vissa länder har lantbruksuniversitet fungerat och gör så än idag som ett sätt att (via workshops) samla in, anpassa och vidareutveckla en traditionell fackkunskap.

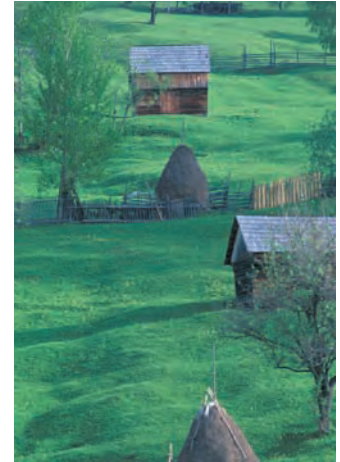
Idag uppmärksammas särskilt de "kunskapspooler", där aktörer och beslutsfattare kan mötas gemensamt och föra en dialog om hur man bör genomföra projekt i en viss bygd eller region.

### > Forum för aktörer

Möten för aktörer som redan är engagerade i "valoriseringsprojekt" kan erbjuda:

- erfarenhetsutbyte med en tematisk och/eller metodologisk introduktion,
- informationsutbyte, särskilt på institutionsnivå, genom diskussion av nya begrepp i form av rundabordssamtal och i närvaro av observatörer.

Samtidigt är dessa fora öppna för alla intresserade.



*Byn Pluton i regionen Neamt, Rumänien*

### Teknisk fackkunskap på kulturarvsområdet berör:

- > metoder att arbeta med natur- och kulturarvsfrågor inom vissa discipliner och,
- > traditionell yrkeskunskap och "know-how"/"savoir-faire" inom jordbruk eller hantverk, områden vilkas minskande betydelse i sig utgör ett hot mot vissa kulturarvsobjekt.
- För att underlätta tillägnande och förmedling av sådan fackkunskap måste beslutsfattande organ göra klart vilka utbildningsmöjligheter som finns.
- För att främja förmedlingen av fackkunskap bör man betona vikten av (i) kvalificerad arbetskraft och att ansträngningar göras för att (ii) anpassa traditionell kunskap till modern teknik utan kvalitetssänkningar; detta kan då kompensera för brist på utbildad arbetskraft, något som blir alltmer akut efterhand som hantverkare går i pension.
- Att bevaka insatser på kulturarvsområdet betyder även att försöka nå skilda typer av samarbetspartners via en multiplikatoreffekt – vilket talar för att utbilda utbildare för vissa nyckelgrupper, t ex:
  - > beslutsfattare och andra operatörer, bl a politiker, vars insatser krävs under ett eller flera steg i processen,
  - > ordförande i föreningar och organisationer, som därmed ansvarar för att den utbildning de själva tagit emot även förs vidare,
  - > tjänstemän med erforderliga marknadsföringsresurser, som behöver lära sig mer om gränsöverskridande samarbete,
  - > eldsjälar, kunskapsankare,
  - > medierepresentanter, som ofta nöjer sig med att skriva om lokalt landsbygdsarv på ett "anekdotiskt" eller tillbakablickande vis,
  - > mellanhänder i nyckelrollposition för att sätta projekt "på fötter" och som kan tillhöra ovannämnda kategorier, särskilt planerare.
- Alla dessa nyckelrollsinnehavare antyder komplexiteten när det gäller insatser och pekar på behovet av en konsensusmodell för att få skilda mål att gå ihop.

Detta försök att nå social konsensus överensstämmer med The Guiding Principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent – Recommendation (2002) 1 av Europarådets ministerkommitté, om medverkan av samhället i fysisk/regional utveckling.





## ► EN NYCKEL TILL UTVECKLING

- Landsbygdens arv förenar det förflutna med det närvarande men det finns knappast anledning att bevara detta arv, om det inte kan överföras till nya generationer och komma dem till del. Det är för att åstadkomma detta, som nyckelaktörerna får sin fulla betydelse.
- Det har en potentiell rikedom och kan bli en resurs, om än inte alltid i kommersiella termer; så för dem som genomför olika projekt eller lokalt, för ett visst område. Så sett ingår det i en hållbar utveckling i egenskap av produkt, nyckelelement och/eller källa till utveckling och man kan då inte – det är ju per definition ett arv – förstöra eller förvanska detta arv.

Tanken att arvet fortlever förutsätter alltså tankar på hur kulturarvet kan brukas: ett synsätt, som är en följd av en genuint förändrad kultursyn.

*Procession, Heliga veckan, Andalusien, Spanien*



### En ny kulturblick på landsbygdsarvet

- > Idén om det kulturella landsbygdsarvet är förknippad med det traditionella landsbygds-samhället och uppfattas av vissa modernister, som en reflex av en gången tid och dömd att upphöra, eftersom den står i motsats till ekonomisk och social utveckling. En del betonar landsbygdslivets hårdhet, dess försakelser och det motstånd mot förändring, som också kan finnas där. Enligt detta synsätt, har ett natur- och kulturarv, som hör ihop med idag obrukbara tekniker inte längre något värde och landsbygdsarvet utdöms då som primitivt. Det är alltså inte konstigt att det förnekade, ja föraktade arvet ibland förstörts mot bättre vetande och att det fortfarande är hotat, då det inte tillerkänns något värde.
- > Men modernismen når nu nått en gräns. Konstateranden om hotande ekonomisk oordning och ekologisk katastrof har lett till att den dominerande och till övervägande del urbana modellen (för inte länge sedan kallad "industrisamhället") nu utmanas av nya produktions-, styr- och konsumtionsmönster, kort sagt våra livsstilar.
- > Samhällsförändringar, särskilt nya kommunikationer och arbetets organisering, för nu till en omvärdering av förhållandet mellan stad- och landsbygd och till att man börjar se detta i termer av komplementaritet, inte oförenlighet. Landsbygdens värld – inklusive dess landsbygdsarv och potential – har därmed kommit att ses med nya ögon.

I den mån lokala aktörer lyckas ge sitt arv en ny innebörd motsvarande samhällets förväntningar, får vi nu en reell faktor för kulturell och ekonomisk utveckling.

- Först och främst är det upp till människorna på landsbygden att själva hitta optimala sätt att bruka arvet – för samhället som helhet och sig själva – för därmed skapas produkter. Sådana produkter är inte alltid kommersiella av naturen, även om en ekonomisk "valorisering" bör eftersträvas genom att man skapar aktiviteter, som kan ge jobb.
- Erfarenheter visar att produktionsmetoder och så kallad traditionell fackkunskap, som ibland förefaller "retro" kan erbjuda alternativ till massproduktion, då de kan anpassas och ge produkter av hög kvalitet.
- Landsbygdsarvet kan "valoriseras" genom turism, hantverk, lokala och kulturella produkter. Alla möjligheter, som finns ska inte räknas upp här.
- Man bör analysera potentialen och ta reda på vilka värden, som landsbygdsarvet kan hjälpa till att återupptäcka, exempelvis estetiska värden i natur, kulturarv, landskap. Autenticitet och kvalitet kopplas starkt till produktionssätt, livsstil, livsmiljö och sociala band (eng *togetherness*, fr *convivialité*), t ex festivaler och kulturevenemang, som ses som del av en regional tradition, inte minst muntlig, etc.
- Men detta sökande efter potentialer bör, trots att det kanske genomförs av lokala aktörer, ändå få support, ja, gärna initieras och uppmontras av offentliga myndigheter på nationell, regional och lokal nivå, liksom av professionella organisationer.

Ost från "Mondseeland", Österrike





### Ett exempel på ett offentligt initiativ för "valorisering": inventering av regionala matprodukter

Detta initiativ inleddes i Frankrike och spreds till den Europeiska Unionen och Ungern, finansierades brett av statliga fonder och genomfördes av ett forskarlag och personer från matvarubranschen. Syftet var att inventera erkända traditionella matprodukter, som förmedlats via lokal kunskap och lokala sedvanor under lång tid och i nära anknytning till regional historia och mänskliga

och fysiska drag. Initiativet har sedan brutits ner till regional eller nationell nivå och listar för närvarande över 4000 matprodukter.

Bortsett från det uppenbara värdet att inventera dessa produkter, syftade processen också till att "valorisera" dem, så att deras originalitet bevaras.

- Uppenbart varierar det offentliga intresset med en rad olika omständigheter. Men vissa vägval är uppenbart politiska.
- I länder där landsbygden med kringaktiviteter fortfarande spelar en stor roll, måste man undersöka hur en utveckling ska komma till stånd på bas av en omvandling av existerande aktiviteter och kunskap.
- Valet står mellan avfolkning av landsbygden till större städer och utveckling av lokala aktiviteter, som kan bygga upp landsbygdsområdenas natur- och kulturarvspotential, lokalt anpassad kunskap samt komplementaritet mellan handelsstäder och landsbygd.
- I det senare fallet ligger fokus på regional utveckling och planering, som i förhållande till fri företagsverksamhet bara kan rekommenderas, aldrig påläggas, och som förutsätter att stödåtgärder tillgängliggörs och tekniska lösningar skapas för en ny balans mellan stad och land. Detta motsvarar de ledande principerna i Recommendation (2002) I av Europarådets ministerkommitté syftande till ett nytt partnerskap mellan stad och land och att lyfta ("valorisera") kulturarvet som utvecklingsfaktor.



## ➤ LANDSBYGDSARVETS ROLL SOM TILLVÄXTMOTOR

- Invånarnas deltagande i landsbygdens utveckling i projekt för att höja arvets värde innebär stora möjligheter att ge dessa regioner en ny, positiv ”image” och stärka den konstaterade trenden att nya befolkningsgrupper kan dras till landsbygden.

### En ny typ av landsbygdsliv

- > I vissa länder har man konstaterat en omkastning i den demografiska trenden i form av framväxten av en positivt balanserad migration i vissa områden med dominerande landsbygd.
- > Detta är fallet i Frankrike, som i den senaste folkräkningen kunde notera en tillväxt på 1,5% på 9 år, även om vissa ”utsatta” regioner fortsatt att tömmas på invånare. Anledningen till denna förändring är i första hand att nya invånare flyttat till landsbygden, de flesta av dem varken pensionärer eller ”marginaliserade”, utan förvärvsarbetande. I Frankrike existerar det ett nätverk mellan stad och land, som underlättar en sådan migration.
- > Landsbygdens attraktivitet bygger numer inte bara på att människor vill ha tillgång till natur och frisk luft, något som för övrigt resulterat i att fritidsaktiviteter och fritidshus kunnat utvecklas, snarare än till genuin utflyttning. De som flyttat har valt en livsmiljö och en livsstil, som är annorlunda än den (stor)staden kan erbjuda.
- > I landsbygdsmiljön uppstår det nu en spridning av traditionella aktiviteter. I synnerhet har jordbrukare fått fler och fler uppgifter genom att utföra tjänster för samhället (t ex miljöskydd) eller privatpersoner (t ex boende, gårdshandel). Turismindustrin ger landsbygden en ständigt större roll och allt detta leder till upptäckten av dess många resurser...
- > Sektorsöverskridande aktiviteter är en nyckel till detta nya landsbygdsliv. Denna bör ses i strategiska termer, också i de länder där ”traditionellt” liv på landet fortfarande i hög grad är en realitet.
- > Slutligen har den växande likheten i levnadsvillkor och utvecklingen av nya teknologier på landet minskat stadens och storstadens relativa fördelar och ändrat arbetsvillkoren, något som underlättat för människor att bo på flera ställen.



- Ur attraktivitetssynpunkt blir därmed landsbygdsarvet något av en motor för ett levande arv. Det ger förhållandet till den egna hembygden en särskild dynamik. Genom att successivt utöva allt större attraktion på befolkningen och genom den "snöbollseffekt" detta drar igång, kan hela landsbygdsregioner få en ny innebörd.
- Men för att få full effekt måste en sådan utveckling stöttas av institutioner och myndigheter och anpassas till landsbygdsbefolkningens förväntningar på service i närmiljön. I det avseendet bör forskningen lyfta fram sådana behov, där utnyttjandet av kulturarvet i vid mening, kan bli svaret. Även detta poängteras av The Guiding Principles Recommendation (2002) I av Europarådets ministerkommitté i avsnittet om landsbygdsområden.

### **Till exempel kan utvecklingen av någon viss kulturarvstillgång ge anledning att**

- > erbjuda lokalbefolkningen service, t ex assistens eller rådgivning i frågor, som rör anställning, myndighetskontakt eller kontakt med frivilligsektorn eller också hälsotjänster, som anpassats till villkoren på landet.
- > skapa fler boendemöjligheter för besökare eller invånare, som vill arbeta i regionen, och som ibland kan uppleva svårigheter att skaffa boende p g a konkurrensen från fritidshusinnehavare.

Solrosfält





- I en utvecklingsprocess är det väsentligt att invånarna inte upplever sig ha lämnats i sticket på en ort, som ingen bryr sig om. Allt som bidrar till att bygden lever upp, vitaliserar.
- ”Valoriseringen” av landsbygdsarvet återger invånarna en stolthet som de ibland förlorat. Arvet är nämligen till sin natur länkat inte bara till tiden utan även till ett visst territorium och samhället.

### Arvets tidsmässiga, rumsliga och sociala dimension

Landsbygdsarvets förhållande till tiden ligger på flera plan. Det representerar materiella eller immateriella kulturarvsobjekt från både förgången tid och nutid och dessa ska föras vidare in i framtiden. På så vis förmedlar arvet en upplevelse av kontinuitet och kollektivt minne.

Dess relation till rummet är tvåfaldig. För det första får kulturarvsobjekt en bestämmelse i förhållande till en viss region. För det andra är regionen det område som kan samla alla de natur- och

kulturarvsobjekt, som finns där och som har vissa gemensamma drag; bygden blir då det territorium, som människor till följd av sådana arvsmarkörer kan identifiera sig med.

Relationen till en grupp eller ett samhälle följer delvis av dessa båda förhållanden, eftersom den grundas på ett fenomen av tillhörighet till objekt, som rumsligt kan lokaliseras till ett visst område och som förändras över tid.

I det moderna samhället, har konsekvenserna av denna samhällsrelation inte analyserats tillräckligt vad beträffar landsbygdsarvets värden, vilka ofta har uppfattats som statiska eller ur fas med en ständigt föränderlig omvärld.

Lösningen kan vara att värdehöjningen (”valoriseringen”):

- lyckas införliva dåtiden i planerna för framtiden,
- leder till att man jämför egna referensramar med andra gruppers i det aktuella området, detta för att finna gemensamma referenspunkter.

Till exempel kommer de flesta invandrargrupper ofta direkt från landsbygden och delar på så vis en hel del erfarenheter med landsbygdsbefolkningen i värdlandet. Men eftersom de snarare ofta än tvärtom hamnar i stadsmiljöer, tillvaratas detta alltför sällan.

- Arvets relationella dimension är inte alltid tydlig och därför är ofta social dialog något som kan vara värt att bygga vidare på, eftersom denna är så grundläggande om man vill skapa kulturell utveckling.

Misslyckas man med detta, riskerar intresset för natur- och kulturarv istället att leda till en inåtvändhet, som när traditionalister snarare vill främja en tillbakablickande vision av landsbygden.

- Samhällets förhållande till sitt eget kulturarv har i sig en starkt enande social potential. Debatten om användningen av det gemensamma arvet och att motverka isolering gör det också lättare att förstå nya villkor för landsbygdens utveckling, till exempel hur:
  - > en ”nyrural” befolkning, ska trivas.
  - > en antagen antagonism mellan stad och land ska överbryggas.



- För marginaliserade grupper i samhället kan initiativ på kulturarvsområdet bli en faktor som integrerar, eftersom sådana insatser främjar engagemang. Men, särskilt när det handlar om deltagandeprocesser som hör ihop med en viss plats, förutsätter dessa integrationsförsök att det råder full öppenhet om vart processen syftar.
- Denna mänskliga dimension tappas alltför ofta bort när man genomför åtgärder för kulturarvet, så att större kraft läggs på natur- eller kulturarvsobjektet i sig, än på dess sociala funktion.
- Ett kulturarvsprojekt kan ses som en chans för samhället. Mångfalden och rikedom av kulturer och kulturarv kan bli ett verksamt motgift mot överdrifterna i standardiseringen och globaliseringen. Den diskredit, som så länge hållit tillbaka landsbygdens arv kan faktiskt motivera påståendet att människor i landsbygdsmiljö genom sitt natur- och kulturarvskapital kan bli nyckelaktörer i utvecklingen i sin region, något som både de och hela samhället tjänar på. Men då måste samhället identifiera lämpliga styrmedel, inte minst finansiella.



Stenhus

# Styrmetoder

- Mängden och komplexiteten när det gäller insatser för landsbygds arv, leder till genomförandeprocesser på många skilda plan. Uppsjön av typer och nivåer gör att det behöver finnas stöd för flexibla samarbetsformer.
- Självklart ska allmän lag tillämpas med delat ansvar mellan övernationella, nationella och underliggande myndigheter.
- Om landsbygdsarvets nyckelaktörer, som önskvärt är, ska ha tillgång till all nödvändig information, bör varje stat offentliggöra sina nationella bestämmelser i en särskild guide och lokala och regionala organ sammanfatta en information om sina bestämmelser.
- Den här guiden är ett försök att bidra till detta arbete genom att informera aktörerna om styrmetodernas själva karaktär.
- Den första styrvnivån handlar om skyldigheter sådana de återspeglas i regleringar och formella regler.
- Bindande regler rör framför allt kartläggning och skydd av kulturarvsobjekt och produkter knutna till landsbygds arv, isynnerhet kvalitetsangivelser.
- Skydd utkrävs antingen juridiskt genom begreppsparet förbud – tillåtelse eller genom instruktioner: bindande föreskrifter – garantier. Det kan vara skötselarrangemang betingade av arvsobjektens karaktär och de risker dessa utsätts för (hot mot platsen, vissa arter, etc...) eller regelverk (stadsplaneringsbestämmelser...). När det gäller ett arkitektoniskt arv eller ett naturarv, handlar det ofta om att göra upp en plan över ett visst område, "zoning".
- Utöver lagstiftning, reglering och direktiv, på nationell eller övernationell nivå, kan även en förhandlingsprocess leda till att åtgärder kan förstärkas vid ratificering av stadgar eller konventioner.
- De senare utgör ett av Europarådets främsta arbetsområden. Emellertid åtnjuter inte alla kulturarvets komponenter stöd, särskilt inte rörande landsbygds arv, via Europarådets konventioner.

Torvhus, Island





### Europarådets fyra konventioner

- > Konventionen om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö (Bern, den 19 september 1979),
- > Konventionen om skydd av byggnadskulturarvet i Europa (Granada, 3 oktober 1985),
- > Den europeiska konventionen om skydd för det arkeologiska kulturarvet (reviderad) (Valletta, 16 januari 1992),
- > Den europeiska landskapskonventionen (Florens, 20 oktober 2000).

- På likande sätt har UNESCO dragit upp riktlinjer till skydd för kulturarvet men bindande åtgärder är mer specifikt knutna till begreppet "världsarv". Däremot hänvisar UNESCO till landsbygdsarvsobjekt i sina riktlinjer.

### UNESCO ( United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation), FN:s organisation för utbildning, vetenskap och kultur, har fyra riktlinjer:

- > det lokala och nationella men universella värde, som innefattar skyddet av monumentalt arv och naturarv, men även sådan nationell landsbygdsarkitektur, som utgör ett enastående exempel på en traditionell livsform,
- > gynnande av en helhetsvision av kulturarvet, vilken inbegriper miljön och förbindelserna mellan kulturområde, naturområde och alla slags objekt, som kan knytas till en kulturell färdighet,
- > gynnande av ekoturism, som en faktor för ekonomisk pånyttfödelse och kulturell "valorisering" i syfte att utveckla regioner och skapa avkastning av landsbygdsarvet.
- > skapande av den universella etiska referensram, som fått benämningen kulturell mångfald,

Brunnshjul



Den här typen av föreskrifter ingår i en mindre bindande styrningsnivå, nämligen riktlinjer och rekommendationer. Men de kan ändå tjäna som inspiration för mer formella bestämmelser.

- Europarådets Rekommendation (2001) I – The Guiding Principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent – Council of Europe Recommendation (2002) I (Riktlinjer för en hållbar territoriell utveckling på den europeiska kontinenten) har redan refererats i skilda avsnitt av detta dokument.
- UNESCO:s Artikel 7 – Deklaration om nu levande generationers ansvar inför kommande generationer, som antogs av generalkonferensen den 12 november 1997, stipulerar att ”nu levande generationer har ansvar för att kartlägga, skydda och bevara det materiella och immateriella kulturarvet och överföra detta gemensamma arv till kommande generationer.”
- I allmänna termer Riodeklarationen (Rio de Janeiro, även kallad Earth Summit eller ECO 92), Agenda 21: Deklaration om miljö och utveckling, antagen av UNCED (United Nations Conference on Environment and Development), FN:s konferens om miljö och utveckling). Där anges hur sociala grupper (*“communities”*) och allmänheten kan delta i beslut samt de närmare omständigheterna för detta.

Det framgår av de texter som är i kraft att:

- landsbygdsens kulturarvsobjekt, till följd av sin speciella karaktär, inte är erkända som sådana i lag; antagligen spelar just deras mångfald in här;
- att ”arvsrätt” inte finns etablerad som en mänsklig rättighet, d v s, en individs rätt att försvara ett arvsobjekt, för att inte tala om ”rätten att ingripa i kulturarvsfrågor”.

Följaktligen bör man snarare än en bindande formella metoder, främja styrformer, som gynnar samarbete och konsultation.

- Alla dessa reflektioner om hur kulturarvsaktiviteter kan främjas, sammantagna, pekar på behovet av en konsensusorienterad metod:
- > både när det gäller erkännande av nyckelaktörer ifall vissa objekt eller färdigheter är att betrakta som ”arv” (*heritage*),
- > och när det gäller definitioner av ”goda exempel” i genomförandet av värdehöjande insatser (*“valorisation”*).
- Råd om metoder och verktyg för att uppfylla dessa krav har givits här. Men att genomföra dem också i praktiken är en annan sak. Det kräver mer samarbetsinriktade styrmetoder från beslutsfattaress sida, något som kan vara besvärligare att genomföra än enkel myndighetsutövning. De måste ju ta hänsyn till de befintliga institutionella och juridiska ramarna och samtidigt försöka engagera alla potentiella aktörer, inte minst beträffande deras möjligheter att handla och uttrycka sig fritt.
  - En sådan process förutsätter beredskap att uttrycka sig, något dessa aktörer inte alltid har, liksom tid, vilken ofta begränsas av regler och procedurer. Under dessa omständigheter blir styrning i form av konsultation ett förfarande, som hamnar inom området socialt nytänkande, vilket kräver genuint engagemang och politisk vilja.
  - En sådan styrning har, trots detta – liksom landsbygdsarvet självt – gamla rötter i landsbygdsens värld.
  - Kollektivt agerande och lokal solidaritet, kommunal uttryckning i krisläge eller för att hålla bygden i stånd ingår i bondesamhällets kultur.





Vid nya former av styrning av gemensamma angelägenheter, bör institutioner och organisationer:

- > bistå med att förklara denna typ av styrning,
  - > öppna för aktörer, som traditionellt inte brukat involveras (ekologer, turister, vandrare och andra, som nyttjar landsbygdens resurser); med andra ord, underlätta och där så behövs, legitimera dessa personers deltagande,
  - > tillhandahålla expertkunskap,
  - > tillse att utbyte och diskussion genomförs öppet och rättvist.
- Myndigheterna bör också kunna visa allmänheten på fördelarna i ett sådant synsätt, så att allmänintresset kan framhållas, som något mer än summan av individuella intressen.

Skörd i Carinthia, Österrike



- Men det kan bli nödvändigt att institutionalisera detta. Också i detta scenario visar erfarenheten att det alltid finns plats för lokal anpassning till lokala behov.

På landsbygdsarvsområdet, är den lokala territoriella ramen särskilt väl lämpad för styrning av gemensamma angelägenheter och genom att frivilligsektorn är en naturlig del härav, gynnar detta ett territoriellt/regionalt ledarskap. Den relationella dimensionen och anpassningen till lokala realiteter kan här mötas och komma till uttryck.

- Den logiska slutpunkten av konsultationer med olika aktörer är att de binds ihop i form av ett kontrakt. Då detta normalt även innefattar finansiella aspekter, är det rimligt att vi här till slut tar upp vilka stödåtgärder, som kan finnas i dessa riktlinjer för landsbygdens arv.

# Stödmetoder – i synnerhet finansiella

- I presentationen av insatser och metoder för landsbygdsarvet har behovet av institutionellt stöd för projektförslag redan betonats.

Ett sådant stöd kan anta olika former:

- Det är myndigheternas uppgift att stödja kulturarvet:
  - > direkt, i form av öronmärkta insatser eller
  - > indirekt, som en del av en mer omfattande sektorspolitik.

## Indirekt stöd genom sektorspolitik

Här är inte platsen för detaljerad redogörelse av stöden. Men att söka lista ett antal aktiviteter utan krav på fullständighet kan ändå ge vissa riktlinjer till hjälp inför kommande nationella guider på området.

- Eftersom bildning har en nyckelroll för kulturarvet, bör detta återspeglas på utbildningsområdet och i träningsprogram, i samband med socialpolitiska insatser för olika grupper (unga, kvinnor, äldre...) och i frivilligsektor.
- Information om insatser och åtgärder bör ingå i kommunikationsstrategier, inte minst IT för landsbygden, i samband med stöd till "events" med inriktning mot landsbygdens arv (exempelvis Kulturarvsdagar för nationalarvet) och till nätverk av aktörer och kan skapa effektiv hävstångseffekt.

- Åtgärder för att bygga upp infrastrukturer och skapa tjänster anpassade till landsbygds miljön, utveckling av kommunala hjälpmedel och mötesplatser i närmiljön (sambällsplanering på bynivå) samt förbättring av livsmiljöer är viktiga för att skapa en positiv utvecklingsspiral utifrån värdehöjning eller "valorisering" av landsbygdens arv.
- I en anda av innovation bör mera traditionella fackkunskaper kunna integreras inom forskning och teknisk utveckling, så att de kan utnyttjas för produktutveckling.
- Kulturpolitik – bortsett från att den ju direkt utformar karaktären på kulturarvsprojekt – bör även innefatta utveckling av sevärda platser och brukande av kulturarvet.
- Samarbete mellan institutioner kan lyftas fram i form av erfarenhetsutbyten. Internationellt samarbete, särskilt i former länkade till aktiviteter ute på fältet (t ex kooperativa samarbetsformer) ger nya aktionsradier.



*Taraxacum officinale*, maskros



## Ett exempel på en internationell aktion för kulturarvet

Kampanjen ”Europa, ett gemensamt arv”



Med start 1999 av Europarådet pågick den under år 2000. Målet var att uppmuntra projekt och tankar om Europas kulturarv och dess betydelse, hur medborgare kan vara med om att höja Europas värde och deras roll i samarbetsutbyten mellan folk, särskilt folken i Väst- och Östeuropa.

De föreslagna projekten godkändes nationellt och olika events genomfördes för att presentera dem.

Kampanjen ledde till att idéer, erfarenheter och sociala och kulturella metoder för att skapa större allmänt medvetande om vårt gemensamma arv samlades in i ”pooler” och belystes.

Den fungerade som observatorium, särskilt genom de konferenser som hölls om olika tillvägagångssätt, och blev ett forum för debatt om det europeiska samhället, särskilt dess landsbygder, och om strategier för utveckling.

Den bidrog till att förstärka den ömsesidiga förståelsen och villkoren för samarbete.

- Slutligen kan ett indirekt stöd från myndigheternas sida anta innovativa former, något som en del aktörer inom ideell sektor upplever som synnerligen lämpligt för landsbygdsarvet, pga dess unika karaktär med såväl ekonomiska, finansiella som sociala aspekter. Det handlar om olika former av social ekonomi.
- Erfarenheter visar att investeringar i landsbygdens arv, även om dessa ger upphov till viss aktivitet, ofta ändå inte ses som tillräckligt ekonomiskt intressanta för privat, traditionell sektor, särskilt den finansiella.
- Däremot kan denna, genom den motivation den alstrar, fokusera energier och lokalt sparkapital, vilket skapar ny aktivitet.
- Den sociala ekonomins former och omfattning varierar i olika länder beroende på situation. Det offentliga engagemanget är ojämnt fördelat. Men denna väg att skapa utveckling, förtjänar särskild uppmärksamhet. Det finns program för ”valorisering”, som har tillkommit just på denna grund.

## Direktstöd för kulturarvsinsatser

Detta stöd kan ta formen:

- av riktat stöd till vissa typer av insatser (skydd, bevarande, återanvändning). Det ges i allmänhet i form av statsbidrag, lån mot särskild ränta eller skattelättnader för innehavare av kulturarv. Det återfinns särskilt inom bostadssektorn.
- av program (för bevarande, ”valorisering”, etc), som en del av utvecklings- och planeringspolitiken.

Det består då av offentlig programfinansiering. En variant är riktade specialstöd (som för övrigt även kan inkludera subventioner), vilka kompenserar för handikapp, i detta fall i landsbygdsmiljön. Det rör sig då om strukturellt stöd.

I den Europeiska Unionen är de flesta av dessa stöd med tanke på tillämpningen till naturen ”kommunitära”. Särskilt ett av dem är inriktat på att höja eller ”valorisera” natur- och kulturarvsvärdena i landsbygdsmiljöer, LEADER-programmet.

- Direktstöd på skilda nivåer kan avse kulturinsatser: förstudier till aktiviteter, direkta kulturarvsinsatser, åtgärder för att kulturarvsprojekt ska kunna fungera och därtill hörande investeringar. Bara nationella guider kan ge mer detaljerad information.



Fönster i traditionellt trähus, Ryssland

- Så gott som alla åtgärder för landsbygdens arv har ett gemensamt, nämligen att det oftast handlar om att bygga upp ett flerparterskap. Metodiken inom *heritage*-sektorn visar tydligt på mångfalden av möjligheter. Detta kan på en och samma gång förenkla finansieringen teoretiskt och komplicera dess praktiska genomförande.
- Att reda ut de möjliga finansieringsformerna kräver ofta fantasi. Berorande på traditioner kan finansieringar utan lönsamhetsaspekter vara tänkbara. Sponsring, mecenatskap och fonder spelar en roll, som dock varierar mycket från stat till stat. Återigen bör en nationell guide kunna ge värdefull vägledning.
- Oavsett partners, är det viktigt att villkoren för samarbetet redogörs klart och tydligt.



Kontraktskrivande är en viktig del av processen.

- Kontrakt bör utformas så att:
  - > relationerna tydliggörs mellan olika nivåer av offentlig finansiering, myndigheter eller beslutsenheter, vilka teoretiskt har intresse av att kontrakt skrivs, så att respektive mål och politik jämkas samman,
  - > relationerna tydliggörs mellan de aktörer som ingår i ett visst program eller projekt.

En av huvuduppgifterna i kontraktskrivningsprocessen är förhandling (den konsultativa projektmodell som här skisserats), upprättande av tidsschema, bestämmande av vars och ens insatser för genomförandet samt upprättande av en bindande text över projektenhålet.

- I den ”kulturarvsskapande process”, som här tecknats och omfattar hela spektrumet från skydd av landsbygdsarvet till bruk, värdehöjning och/eller utveckling av arvet, kan kontrakteringen i själva verket spela en huvudroll.

Kontraktet ger möjlighet att jämka samman stela principer och tvingande program med en smidighet i genomförandet av dessa åtgärder, som inte minst kan gynna det vi här kallat arvets ”valorisering”.

Kontraktet innebär att det till smidigheten fogas en möjlighet till reglering, som gynnar:

- > anpassning till regionala realiteter i överensstämmelse med europeiska territoriella strategier,
- > samordning av insatser,
- > bred uppslutning av aktörer, särskilt dem som vill ha garantier, t ex sponsorer och privata investerare, eftersom dessa ibland kan känna tveksamhet inför projekt, som upplevs som otydliga.

Men som alltid ligger processens värde – liksom landsbygdsens arv – först och främst i hur vi förmår använda oss av dem. En öppen dialog kan bara främjas om vi erkänner:

- att arvet – *heritage* – har ett egenvärde och
- att samhället har intresse av att bevara och höja detta värde både för sin egen skull och för landsbygdsens folk.

Herdehydda i sten





Denna publikation har producerats tack vare tjänstemannakommittén (Committee of Senior Officials, CSO) för Europarådets ministerkonferens med ansvar för samhällsbyggnad och regional planering (European Conference of Ministers responsible for Regional/Spatial Planning, CEMAT).

Modellen grundar sig på två landsbygdsguider (Guides d'observation et de valorisation du patrimoine rural) utgivna av det franska jordbruksdepartementet.

Europarådets generalsekretariat tackar författarna till dessa Guides Opération patrimoine rural under ledning av Mr Jean MOULIAS, liksom Europarådets expert, Mr Jean-Claude ROUARD, för deras bidrag.

Publikationens tryckning har utförts med finansiellt stöd av Council of Europe's Integrated Project "Making democratic institutions work". Sekretariatstödet har givits av Mrs Maguelonne DÉJEANT-PONS, Mrs Flore CHABOISSEAU, Mr Christian MEYER och Mrs Sylvie MULLER vid Cultural Heritage, Landscape and Spatial Planning Division, Europarådet.

September 2009

Cover: Väg i maj månad, Tyskland och Yakovlevklostret i Rostov, Ryssland

Grafisk design: Isabelle Caraës

© Foton: omslagssidor Chris Martin Bahr/Bios och Vitaly N.Kotov – sidorna 5, 66, 83  
M. Pazos – sidan 6 Yves Noto Campanella/Bios – sidorna 9, 10, 23, 44, 45, 47, 56, 60,  
73, 79 och 96 Europarådet – sidan 13 Francisco Marquez/Bios – sidan 15 Bogdan  
Boari – sidan 16 Kuczynski Zbigniew – sidan 18 Hervé Chelle/Bios – sidan 19 Jean  
Mayet/Bios – sidorna 21 och 46 Vanush Davtyan – sidorna 21 och 28 Marie-Hélène  
Carcanague/Bios – sidan 25 Flore Chaboisseau – sidorna 30, 39, 40, 53, 55, 69, 75, 89  
och 91 Magali Pons – sidorna 31 och 97 Jean-François Mutzig/Bios – sidan 32 Franç-  
ois Gilson/Bios – sidorna 36, 49 och 57 Hubert Klein/Bios – sidan 37 Patrick Ber-  
trand/Bios – sidan 42 Xavier Pasco/Bios – sidorna 35, 48, 53, 67, 71 och 73 J. M. Pazos  
– sidan 50 Berndt Fischer/Bios – sidan 51 JL & F. Ziegler/Bios – sidan 52 Danilo  
Carazzi – sidan 58 Marie-Pierre Samel/Bios – sidan 59 Parc Naturel Régional du  
Morvan – sidan 62 Bruno Marielle/Bios – sidorna 63 och 72 Michel Gunther/Bios –  
sidan 64 LAG Nationalpark-Naturregion Eisenwurzen – sidorna 65 och 76 Julien  
Frebet/Bios – sidan 68 LAG Kulturpark Eisenstraße – sidan 78 Dimitrios Drakontis  
– sidan 79 Peter Weimann/Bios – sidan 80 Jean-Paul Chatagnon/Bios – sidan 81  
Patrice Labarde/Bios – sidan 84 LAG Mondseeeland – sidan 85 Hughes  
Fougères/Bios – sidan 87 LAG Vulkanland – sidan 90 Georges Lopez/Bios – sidan 93  
LAG Oberkärnten – sidan 94 Alfred Hilger

Teknisk assistans för illustrationer: Ellen Wuibaux och Unit Photo Team, Europa-  
rådet. Teknisk assistens för den svenska utgåvan Ateljén Arne Öström AB.





